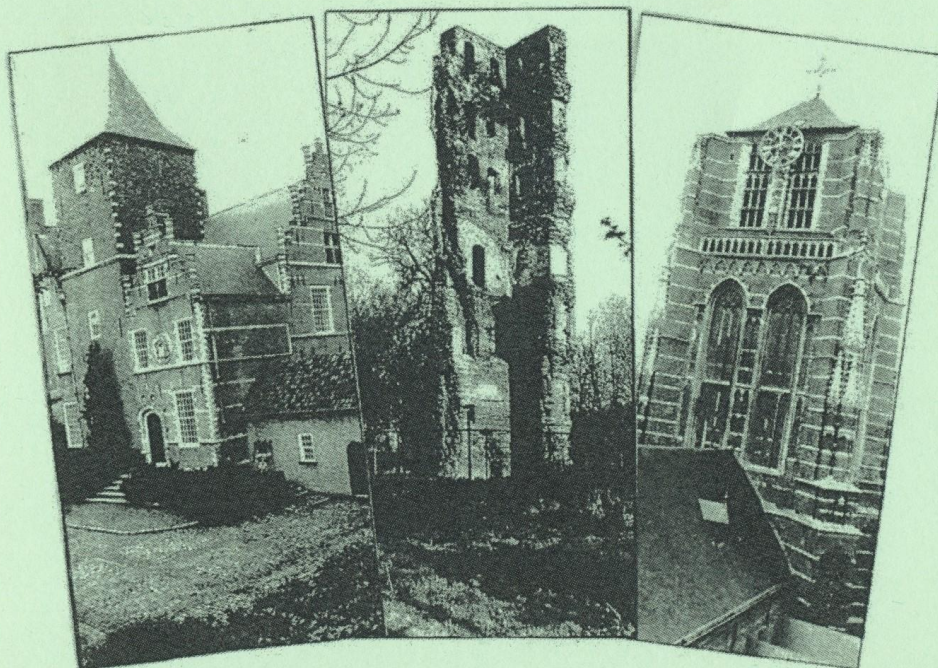

HEEMKUNDEKRING DE HEERLIJKHEID OOSTERHOUT

2014

nr 3

Ledenblad van heemkundekring

“DE HEERLIJKHEID OOSTERHOUT”

38^e jaargang, nummer 3

2014

	pag.:
Inhoud van dit nummer	1
Ad den Dekker 70 Jaar bevrijding Oosterhout.....	2
<u>Anton Kanters en Nico Bekers</u> Op de koffie bij	5
Nico Bekers Luxor Theater 1923-1966	11
Piet van Beek WO II Oosterhout zeventig jaar bevrijd.....	32
Colofon	51

Niets uit deze uitgave van de heemkundekring mag worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder de schriftelijke toestemming van de auteur.

70 JAAR BEVRIJDING OOSTERHOUT

Ieder jaar staan we op 30 oktober stil bij de bevrijding van Oosterhout aan het einde van de Tweede Wereldoorlog. Die bevrijding vond plaats op 30 oktober 1944; dit jaar precies zeventig jaar geleden. Dat is allemaal zo lang geleden. Het aantal mensen dat de oorlog en bevrijding bewust heeft meegemaakt wordt steeds kleiner. Daarvoor moet je inmiddels een leeftijd van minstens vijfenzeventig jaar hebben bereikt. Toch is het belangrijk de oorlog en daarmee ook de bevrijding te blijven herdenken. Dat zijn we niet alleen moreel verplicht aan al degenen die het leven lieten voor onze vrijheid. Het is ook van het grootste belang voor de huidige en toekomstige generaties het besef in stand te houden: dit nooit meer!

Zeventig jaar geleden werd Oosterhout bevrijd. Ook de heemkundekring staat daar uitgebreid bij stil en wel op de volgende wijzen:

1. Onze jaarlijkse najaarstentoonstelling in de hal van het gemeentehuis staat dit jaar geheel in het teken van de bevrijding. Op zaterdag 25 oktober vindt de opening plaats door burgemeester Huisman en de ambassadeur of consul van Polen, aansluitend aan en in aanwezigheid van bezoekers van de herdenking op het Pools Ereveld op de begraafplaats aan de Veerseweg eerder die dag. Iedereen is van harte welkom de opening bij te wonen, die naar verwachting rond 12.30 uur zal plaatsvinden.
De expositie loopt tot en met vrijdag 7 november en volgt de openingstijden van het gemeentehuis.
2. Harmonievereniging Oosterhout houdt op zaterdagavond 25 oktober een bevrijdingsconcert in de St. Janbasiliek. Een half uur voorafgaand aan dit concert en tijdens de pauze verzorgt de heemkundekring een presentatie over de bevrijding in Oosterhout op een groot scherm.
3. Op woensdag 29 oktober houden we een filmavond in de kofiekamer van het Huis voor Erfgoed aan de Zandheuvel 51. We vertonen die avond twee films. We beginnen met de be-

vrijdingsfilm van Jos van Alphen, gemaakt in 2008. Na de pauze draaien we de nieuwe film, opgebouwd uit interviews met ooggetuigen van de bevrijding uit Oosterhout en de kerkdorpen. Vijfentwintig uur opnamen zijn door Wim Leemans gemonteerd tot een film van vijftig minuten.

Beide films op DVD zijn die avond ook te koop; voor leden van de heemkundekring samen voor de prijs van € 7,50; voor niet-leden voor de prijs van € 10,00.

De filmavond begint om 19.30 uur en is voor leden gratis toegankelijk. De zaal is vanaf 19.00 uur geopend. Niet-leden betalen een toegangsprijs van drie Euro, maar dat is dan wel inclusief een kopje koffie of thee, dat iedere bezoeker bij binnenkomst gratis wordt aangeboden.

4. Op vrijdag 31 oktober worden om 15.00 uur door burgemeester Huisman drie zogenaamde "Struikelstenen" onthuld. Twee symbolisch dan, want zelfs de burgemeester kan niet op drie plaatsen te gelijk zijn.

Struikelstenen zijn gedenktekens in de bestrating of in het wegdek ter nagedachtenis van stadsgenoten die vanwege hun afkomst of rol in het verzet zijn opgepakt en vermoord. Op de Leijsenhoek onthullen we het gedenkteken op de plaats waar toen de ingang was van het St. Josephgesticht, waar in de nacht van 1 op 2 augustus 1942 Jodine Ilse Johanna Behr werd gearresteerd en afgevoerd naar Westerbork. Van daaruit werd zij op transport gezet naar Auschwitz, waar zij op 30 september werd vermoord. Leden van de heemkundekring zijn van harte welkom bij deze onthulling.

De twee andere struikelstenen worden geplaatst op de hoek van de Klappeijstraat en de Mathildestraat ter nagedachtenis van Sietze van der Velde en bij de Paulusabdij ter nagedachtenis aan Pater Kerssemakers.

Op de website van de heemkundekring staan de uitvoerige verhalen over deze slachtoffers.

5. Naar verwachting wordt tegen het einde van het jaar de Liberation Route door West Brabant onthuld. Namens de heemkundering neemt Jos van Alphen deel aan de voorbereidende werkzaamheden. Tegen die tijd zullen wij daarover uitvoerig berichten.

De Commissie 70 jaar bevrijding Oosterhout,

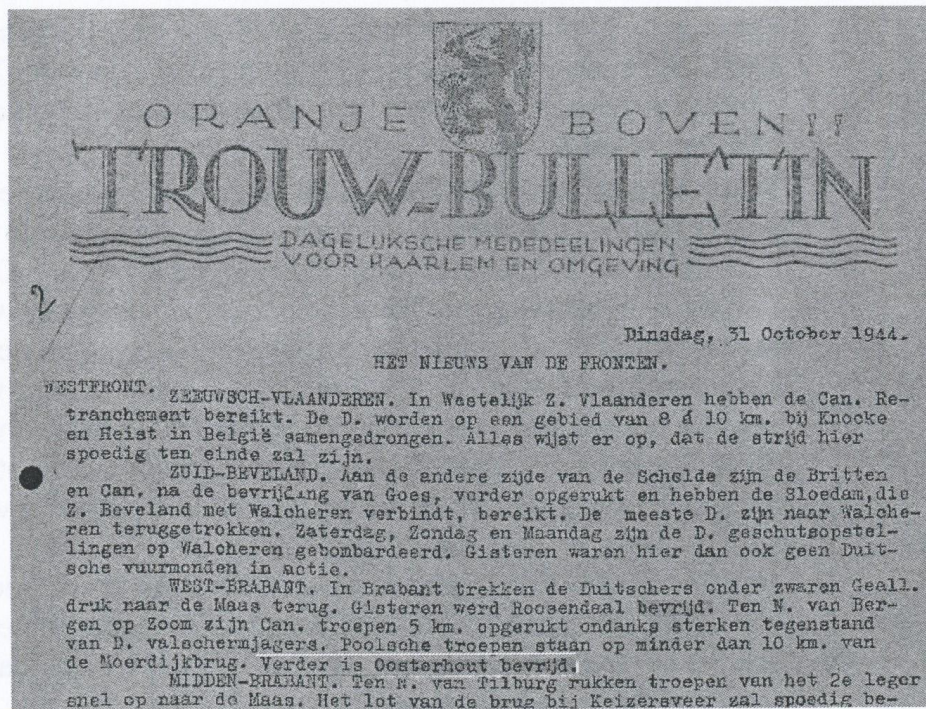
Jos van Alphen

Piet van Beek

Nico Bekers

Ad den Dekker

Martin van Halderen

vooral en op sommige plaatsen ook met kleinvee zoals kippen en biggen.

Sigarenmaker Papen die een bedrijfje in de Klappeijstraat begon had het vak bij Cornelis Sneijers geleerd. Papen maakte sigaren onder de naam De Postduif.

Cees verkocht zijn sigaren onder de naam De Vredesduif.

Jammer genoeg zijn er geen sigaren of andere informatie uit die tijd bewaard gebleven. Cornelis bracht zijn zelf gemaakte sigaren in het fabriekje aan de Bredaseweg 37 met de fiets naar zijn klanten toe.

Ook boeren uit de omgeving rookten graag een sigaartje van het merk De Vredesduif.

Zelfs de broeders van Huijbergen rookten graag een sigaartje.

Dat fietsen was dus zeer tijdrovend en vermoeiend. Je kon zijn sigaren ook op de markt in Oosterhout kopen.

Op het hoogtepunt werkten er zelfs 16 knechts in zijn bedrijf. Sigaren moeten in het zicht liggen. Daar had je dan weer kramen voor nodig. Maar van kramen was toen nog geen sprake. Hoogstens hier en daar wat banken en dat bood geen goede bescherming voor de koopwaar, vooral als het regende. Geen nood, hij timmerde zelf een eenvoudige kraam.

Dat was het begin van een nieuwe handel.

Ook andere marktkooplui wilden wel zo'n kraam hebben. Dus timmerde hij er maar een aantal en tegen een geringe vergoeding werden die dan aan de andere marktkooplui uitgeleend.

In 1930 kocht hij zijn eerste auto, een Amerikaan. Of het een Chevrolet of een Ford was, dat weten de dames niet meer.

Die wagen werd behalve voor zijn sigarenhandel ook als taxi gebruikt. Taxibedrijf Sneijers (in de volksmond de Sneijer) genoemd kreeg meer en meer bekendheid.

Voor de Tweede Wereldoorlog was het aantal auto's al tot drie uitgebreid. Moeder Sneijers (Helena) verkocht toen de sigaren op de markt en vader breidde de garage en het taxibedrijf verder uit.

Ook de dochters moesten meehelpen met kramen opzetten.

Die kramen stonden bij sigarenhandel Burger van Bavel in de Rulstraat opgeslagen.

Met een onderbreking in de oorlog, na welke hij zijn kramenvoorraad weer helemaal moest opzetten, zorgde de heer Sneijers zo'n 40 jaar voor de kramen van de weekmarkt.

In 1967 was het paar ook 50 jaar getrouwd. Eind jaren 60 werden de kramen aan Breda verkocht.

Als Thera en Ad nog wel eens over de markt in Oosterhout lopen worden ze nog altijd herkend.

Gelukkig slaagde vader Sneijers erin dat twee wagens niet in handen van de Duitsers kwamen. Maar er bleef maar één wagen over om mee te blijven rijden en omdat er toen geen benzine meer te koop was werd er in de kofferbak van de auto een gasgenerator gebouwd. Dat apparaat kon door verhitting van o.a. hout, gas winnen. Daardoor kon er toch met de auto worden gereden.

In de garage op de Bredaseweg nr. 37 werd het steeds drukker. De mensen van de gemeente kwamen naar de garage om hun auto's te laten repareren of er een onderhoudsbeurt te laten geven.

Een keer per week kregen ze in de winter erwtensoep en konden ze koffie drinken bij de familie Sneijers.

Ook Louis Reijntjes werkte als knecht bij de Sneijer. Later is hij in Oosterhout een eigen taxibedrijf begonnen.

De oudste dochter, Johanna Walthera Maria Sneijers geboren op 09-06-1919 werd de eerste vrouwelijke taxichauffeur van Oosterhout. Dat was in die tijd heel ongebruikelijk en heel Oosterhout sprak er schande van.

Bij de garage stond ook een bezinepomp en daar kon je benzine van het merk Gulf tanken.

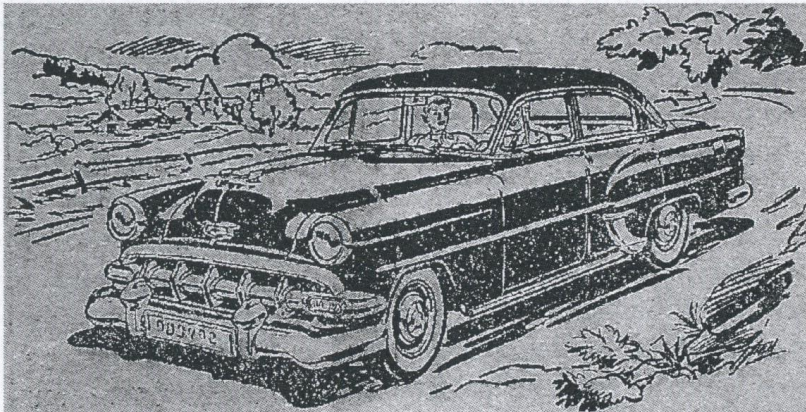
De prijs van de benzine was in die tijd ongeveer 15 cent.

Dochter Walthera hielp mee in de showroom en moest zelfs de smeerput mee helpen schoonmaken en auto's wassen.

Iedereen moest lang en hard werken want de werkdag begon om 7 uur en duurde tot er geen klanten meer kwamen.

Omdat er in jaren 40/ 50 nog weinig auto's in Oosterhout reden kon je taxibedrijf Sneijers bellen om je te laten rijden bij rouw-, trouw- en doopfeesten of om bij zulke gelegenheden zelf een auto bij hen te huren.

Het Oorlogswee is voorbij !!
 Dus.. OP REIS
 maar dan naar
Sneijers' Auto en Taxibedrijf
VEILIG EN GOEDKOOP
 5-4-47 Tel. 172 Bredascheweg 37

VOOR

*Rouw-
 Trouw-
 en Luxe reizen*

Sneyers TAXIBEDRIJF

Telefoon **3434**

9-2-56

Je kon er ook autorijles nemen. Zoon André wilde wel verder gaan in de autobranche en kreeg de gelegenheid om zich te bekwamen als monteur.

Hij behaalde daarvoor de benodigde diploma's en dit werd aanleiding om het taxibedrijf uit te breiden met een garage.

In 1981 opende André een nieuwe showroom aan de Bredaseweg nr. 37 t/m 41.

De showroom telde maar liefst 5000 m² meter aan vloeroppervlak. Naast de showroom lag een apart verblijf voor de taxichauffeurs.

Burgemeester van Oers opende het nieuwe garagebedrijf.

Het garagebedrijf bestond nu uit het ouderlijk huis, en de twee naast hen gelegen panden, nl. van zus (Suus) Verkooijen, het vroegere café en van vee- en goederentransporteur Jan van Gils.

Je kon er auto's van het merk Hyundai, Daewoo en Skoda kopen.

Het bedrijf liep goed maar André overleed en eind jaren 90 werd het pand verkocht aan Piet Trommelen die zijn rijwielzaak van de overkant naar hier verhuisde en boven de zaak kwamen appartementen. Dit was tevens het einde van het garage/taxibedrijf Sneyers.

Natuurlijk willen we de twee dames hartelijk danken voor het bezoek en we zijn ook via hen heel wat te weten gekomen van een bedrijf dat heel wat betekend heeft voor Oosterhout. Het verhaal en de foto's zijn digitaal vastgelegd zodat er weer een stukje geschiedenis van Oosterhout bewaard is gebleven.

Antoon Kanters heeft het contact met de twee dames gelegd, de foto's gescand en Nico Bekers heeft het verhaal geschreven.

Antoon Kanters en Nico Bekers

Uw droom wordt
werkelijkheid

Met de geheel nieuwe
MORRIS 1100

7995.-

met de „Hydrolastic” vering.

Maak een afspraak met ons.

Garage SNEYERS
Off. MORRIS dealer
BREDASEWEG 37 — TELEFOON 3434
Garage en „GULF”-station
Nw. Bouwlingstraat

1566

Het Koerier 10-9-1987

Luxor Theater 1923-1966

In hotel De Koppelpaarden was een zaal die men gebruikte als cinema/bioscoop.

Maar de zaal werd ook gebruikt voor muzikuitvoeringen (Johnny Jordaan), ook klassieke muziek werd niet geschuwd.

In 1957 trad bv. de harpiste Rosa Spier op. Ondergetekende die toen lid was van het koor 'de Oosterhoutse Nachtegalen' heeft hiervan mogen 'genieten'.

Ook werden er in de grote zaal toneelstukken opgevoerd.

De capaciteit van de zaal bedroeg in 1923, 200 zitplaatsen maar in 1965 was de zaalcapaciteit uitgebreid tot 500.

De eetzaal van hotel De Koppelpaarden, omgebouwd tot bioscoopzaal

In 1941 werd de oude zaal gesloopt en verrees het Luxor filmtheater. Vooral na de Tweede Wereldoorlog beleefde de film hoogtijdagen. De teloorgang van de bioscoop werd ingeluid door de komst van de televisie en de veranderde wijze van vertier zoeken.

Dertien maart 1966 was de laatste voorstelling in het Luxor Theater.

In juli 1974 arriveerden de slopers op de Leijzenhoek.

'Het Luxor' was niet meer.

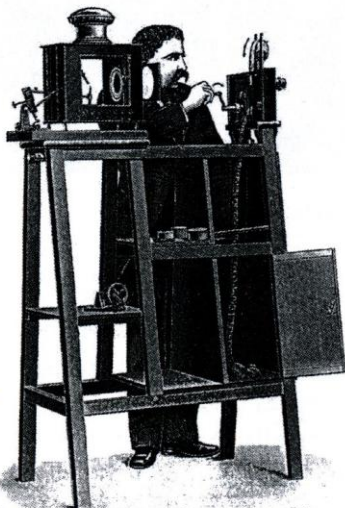
Wat er aan voorafging

Twee jaar na de eerste filmvertoningen van een reisbioscoop in juli 1896 op de kermis te Leeuwarden was Oosterhout aan de beurt om met dit nieuwe medium kennis te maken. De aanwezigheid van een kermis was een belangrijke voorwaarde voor de komst van een reisbioscoop. Op deze plaats kreeg men dan ook als eerste de gelegenheid om kennis te maken met het medium film.

De Kinematograaf was door de gebroeders Lumière uitgevonden en met dit apparaat was men in staat om films op een doek te projecteren.

Dus we gaan er van uit dat het hier toch de Kinematograaf betrof en dat de naam Edison alleen maar gebruikt werd vanwege de bekendheid.

Welke films er werden vertoond en hoe het etablissement eruit heeft gezien is helaas niet bekend. Wel was het een feit dat op 21 augustus 1898 de

De Cinematograaf van Lumière

eerste filmvertoningen in Oosterhout moeten hebben plaatsgevonden.

Het zou tot 1905 duren voordat er in Oosterhout een periode zou aanbreeken waarin de reisbioscoop een jaarlijks terugkerende attractie op de kermis was. Door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog was er na 1913 een definitief keerpunt voor de reisbioscopen.

In 1914 en 1915 werd de kermis in Oosterhout afgelast.

Het zou tot 1905 duren voordat er in Oosterhout een periode zou aanbree-

Nieuw Nieuw

Laatste uitvinding van de 19^e eeuw
door professor Edison, Amerika

Kinematograaf

Of

Levende portretten

Staande op de Heuvel
Voor de eerste maal
alhier op de kermis

Groot succes

De directie Von Eick u Sibert

Dit bericht is nogal verwarrend want de uitvinding van Edison was niet de Kinematograaf, maar de Kinetoscoop; een soort kijkkast waarmee men via een kijkgat naar filmjes kon kijken

ken waarin de reisbioscoop een jaarlijks terugkerende attractie op de kermis was. Door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog was er na 1913 een definitief keerpunt voor de reisbioscopen.

In 1914 en 1915 werd de kermis in Oosterhout afgelast.

In de grote steden was er een vaste bioscoop en ook van 1916 tot 1918 was dat in Oosterhout het geval.

Carmine Riozzi zou nog drie keer de Oosterhoutse kermis aandoen.

In 1926 kwam er een einde aan de reisbioscoop in Oosterhout.

C. Riozzi was van geboorte een Italiaan. Hij beproefde zijn geluk op de kermis met de door Edison uitgevonden fonograaf. De belangstelling werd minder en Riozzi kocht een echte filmprojector waarmee hij aanvankelijk voorstellingen gaf in zaaltjes. Dat leverde niet genoeg op en hij kocht een bioscooptent en ging door het land reizen. In 1903 stond hij bv. op de Heuvel in Tilburg met een toegepaste combinatie van een variététheater en de vertoning van een paar films.

Standplaats STROOMARKT.
 Voor het eerst op de Kermis alhier.
 De originele wereldberoemde
Reuzen American Bioscope, verbeterde Cinematograph,
 met haar schitterend programma van Levende Photographieën.
 Nij voor een druk bezoek aantevelende, tekenen ik,
 Hoopvolkend, UEl. De. Dinaar,
C. RIOZZI Directeur.
 Prijzen der Plaatsen: 1e Rang 25 ct.; 2e Rang 15 ct.; 3e Rang 10 ct.
 N. B. Zondag ten 4 uur GROOTE OPENINGSVOORSTELLING.

Advertentie uit 1894

**Grote Bioscoop van
C. Riozzi omstreeks
1900**

Ook nadat de vaste bioscopen in de steden de exploitatie van een filmtent op de kermis vrijwel onmogelijk hadden gemaakt, ging hij door met reizen. Hij verdiende toen vooral de kost op het Brabantse platteland. Hij overleed in 1924.

Deze reisbioscopen hadden een luxe front waar zich in het midden de kassa bevond met links een draaiorgel en rechts een locomobiel.

Deze locomobiel moest stroom opwekken voor de projectie en de verlichting. De reisbioscopen waren zowel van binnen als van buiten prachtig verlicht. De zaal was verdeeld in ver-

Reisbioscoop Carl Welte

schillende rangen en bood plaats aan ongeveer honderd of zelfs meer toeschouwers.

Vanaf 1905 tot en met 1913 waren er in Oosterhout jaarlijks filmvoorstellingen op de kermis en zelfs ook daarbuiten.

Deze bioscopen stonden tijdens de kermis op de Heuvel. In 1905 was dit Wegkamp's Koninklijke Electro Bioscope. Hij gaf vier dagen lang voorstellingen. Men moest in die tijd 40 gulden aan pacht betalen.

De entreprijzen voor de verschillende rangen lagen bij Wegkamp in 1905 op 40, 25 en 15 cent en voor kinderen op 25, 15 en 10 cent.

De entreprijzen van een van de laatste vertoningen van een reisbioscoop in 1924, te weten de Hollandia Bioscoop in het Nederlandsch Koffiehuis, waren vrijwel gelijk met die van de vaste bioscopen. Men betaalde voor deze filmvoorstellingen 90 en 50 cent en voor de kinderen bedroeg de entree 40 cent. Deze prijzen verschilden niet veel met de toenmalige prijzen van Oosterhouts vaste bioscoop Cinema Luxor.

Vlak voor de kermis van 1916 had de uit Teteringen afkomstige Jean Benner een verzoek ingediend bij Burgemeester en Wethouders voor plaatsing van een 18 pk motor ten behoeve van een door hem op te richten bioscoop. Dit zou de aanleiding zijn voor de eerste vaste bioscoop in Oosterhout. De filmvoorstellingen buiten de kermissen zullen meer gericht zijn geweest op de gegoede burgerij, de prijzen lagen nl. hoger dan die op de kermis. De filmvoorstelling was in die tijd anders dan tegenwoordig. Tot 1905 duurde een programma ongeveer een uur en bestond gemiddeld uit zo'n tien verschillende filmpjes. Het belangrijkste was dat wat men op het beeld zag bewoog, er was nog niet echt sprake van een echt verhaal. In 1906 trad er een verschuiving op. Er werden meer verhalende films vertoond en in het programma kwam een pauze.

Voor de pauze werden er vaak verschillende filmpjes zoals een fantasienummer, komedie en een actualiteit vertoond en na de pauze volgden dan één of meerdere hoofdnummers. Het geheel duurde toen al snel twee uur. De films waren nog niet voorzien van een synchroon geluidsspoor, dat zou pas met de komst van de geluidsfilm in 1919 op grote schaal worden toegepast. Er waren nog geen tussentitels om het

filmverhaal te verklaren; hiervoor had men een zogenaamde explicateur. Soms werden de voorstellingen ook muzikaal begeleid. Enkel titels van films uit die tijd: De Bredasche Loopjongen, Ha die Oscar en De Avonturen Van Een Frans Heertje Zonder Pantalon Op Het Strand Van Zandvoort. Andere titels waren: Arme Moeder, De Dronken Glazenwasscher en Betooverde Glazen. Oosterhout was overwegend katholiek en dit zal zeker een rol hebben gespeeld bij de populariteit van de religieus getinte films.

De tophit in die tijd was zeker De Passiespelen van Oberhammergau. Deze film werd voor het eerst getoond door de gebroeders Mullens.

Bioscoop van Jean Benner, 1916-1918

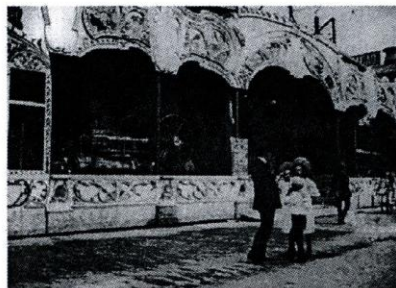
In 1916 kocht de uit Teteringen afkomstige Jean Benner het koffiehuis De Beurs. Dit aan de Klappeijstraat gelegen etablissement verbouwde hij tot een kleine bioscoop.

Het Bioscoop Theatre zou de eerste vaste bioscoop van Oosterhout worden. Vanaf 12 november 1916 tot en met december 1918 vonden hier met een vaste regelmaat filmvertoningen plaats. In 1916 telde Oosterhout 13.000 zielen. Dit aantal was op zich niet voldoende om een bioscoop rendabel te kunnen laten functioneren.

De komst van het hoofdkwartier van de generale Staf van het Nederlandse veldleger bracht hier verandering in.

Het waren zeker een paar duizend militairen. Door de komst van deze soldaten deed niet alleen de middenstand goede zaken, maar ook op het gebied van amusement was er een markt ontstaan. De soldaten zochten immers vertier en Jean Benner speelde hier aardig op in. Hij was de broer van Karel en Alex Benner die beiden met een reisbioscoop de verschillende kermissen in Nederland hadden bezocht, echter nooit die van Oosterhout.

Kermis UTRECHT. Standplaats Vreeburg tegenover de Korenbeurs.
ALEX.
BENNER'S
BIOSCOPE = =
Neerlands Succesvolste Exploitatie.
Dagelijks gedurende de Kermis
GROOTE BRILLANTE VOORSTELLINGEN
van de voorstelling 1. 000 en vervolgens ieder uur met de nieuwste opties van de laatste
Projecteeren van Kermis, Dramatische en gekleurde Tebelen.
Priszen der Plaatsen: Loge 50, 1e Rang 30, 2e Rang 20, 3e Rang 10 Cent.
De voorstellingen van des namiddags 2 en 3 uur zijn met een voor de jeugd
gearrangeerd Programma en bieden kinderen Vrije Luchtspeelen.
Let well. Orkaaten zijn geldig voor iedere voorstelling UITGEZONDEN de
voorstellingen van 5 aonds 8, 9 en 10 uur. Aanbeveeld, ALEX BENNER.

Alex Benner's reisbioscoop op het Vreeburg in Utrecht in 1908

Advertentie van Alex Benner uit Breda die een reisbioscoop bezat en, soms samen met zijn broer Jean, de kermissen rondtrok.

Jean Benner was hier wel een bekende, want hij had de Oosterhoutse kermis eerder met zijn stoomcarrousel aangedaan.

Na het vertrek van het legerhoofdkwartier in 1917 en de totale demobilisatie was het snel afgelopen met de filmvoorstellingen. In 1922 stelde de toenmalige eigenaar van café De Beurs, de heer Schoenmakers, zijn etablissement nog eenmaal ter beschikking van enkele filmvoorstellingen. Er werd o.a. de film Lourdes vertoond die eerder met veel succes in het Bredase Luxor-Theater had gedraaid.

De zaal had een lengte van 20 meter en een breedte van 6,5 meter. Men kwam de bioscoop binnen via de grote poort die aan de Klappeijstraat was gelegen.

Achter deze poort, in de hal, bevond zich de kassa en de deur die toegang gaf tot de trap die naar het operatorshok leidde.

Links bevond zich de ingang van de eigenlijke bioscoopzaal.

Men moest eerst een trapje op en dan bevond men zich aan het einde van de zaal ter hoogte van de logeplaatsen. De zaal was aflopend met een middengang en de rangen liepen naar beneden af van de eerste tot en met de derde rang.

Rechtsvoor in de zaal bevond zich het buffet waar men tijdens de pauze versnaperingen, waaronder ook alcoholische, kon krijgen. Ter hoogte van dit buffet was een gangetje dat naar de koer leidde, waar zich een wc bevond.

Om de zaal te verduisteren had men aan de buitenkant van de ramen rolluiken aangebracht. In de winter beschikte men over de mogelijkheid om de zaal aangenaam te verwarmen.

In die zaal konden ongeveer 110 mensen plaats nemen.

In maart 1918 werd er elektriciteit aan gelegd. Dit had ook gevolgen voor de voorstellingen.

‘In verband met het verkrijgen der elektrische stroom, zondag voorstellingen om 6 uur en om 8 1/2 uur’.

Zoals blijkt uit een brief uit 1916 van Benner aan de gemeente gaf hij gemiddeld zo’n drie voorstellingen per week.

Die voorstellingen werden al snel tot het weekeinde beperkt.

In Oosterhout kwam een verordening tot stand met betrekking tot het ‘geven van lichtbeeldvertoningen’.

De burgemeester moest voor ‘openbare bioscopische vertoningen’ altijd toestemming geven en kon deze te allen tijde weer herroepen. De vertoningen mochten niet in strijd zijn met de openbare orde en de zedelijkheid’.

Voor de films die men wilde vertonen moest men een schriftelijke goedkeuring van de burgemeester hebben en dit diende ook duidelijk op de toegangsbewijzen vermeld te worden. Ook de zaal diende van een duidelijk aangegeven nooddeur te zijn voorzien. De bioscoopverordening verbood ook de toegang aan mensen onder de 18 jaar. Ook moest er 5% van de bruto-inkomsten aan belasting worden afgedragen.

In januari 1917 verscheen er in een advertentie een prijzenoverzicht.

Voor de zondagmiddag en de werkdagen moest men voor de loge tot en met de derde rang respectievelijk 60-40-30 en 20 cent betalen. Op zondagavond was deze 75-50-35 en 25 cent.

De toen in Oosterhout gelegde militairen kregen korting,

La Renzoni Nederlandse film uit de jaren twintig

behalve op zondagavond.

De films waren van Amerikaanse origine en van Nordisk afkomstig. In 1918 waren hier ook weer Italiaanse en Franse films te zien. Nederlandse films werden ook vertoond waaronder La Renzoni, maar dit aandeel bleef beperkt.

La Renzoni Nederlandse film uit de jaren twintig. Het gaat over operazanger De Jager (Renzoni) en zijn getrouwde dochter Alda. Zij verlaat man en twee kinderen om haar leven te wijden aan de kunst van het zingen. De Jagers vrouw sterft aan tuberculose. Première in 1916, Maurits H. Binger was de regisseur.

Het publiek bestond voor een groot gedeelte uit mannen. Vrouwen gingen in deze periode nog niet veel uit. Het filmprogramma duurde ongeveer twee uur. In de pauze kon je consumpties en chocolade kopen.

In de zomer kende men een seizoen sluiting. De zomer was immers het kermisseizoen. Jos de Winter was de explicateur. Hij was afkomstig uit Breda en de zoon van een van de bekendste Nederlandse artiesten uit die tijd Abraham de Winter. Voor Jos de Winter stond de zedelijke verheffing van het volk voorop. Pas op 17 oktober maakte Benner in een advertentie melding van een goede muzikale begeleiding bestaande uit viool en piano. Dit zou kunnen betekenen dat er pas vanaf die datum sprake was van een regelmatige muzikale begeleiding en dat de voorstellingen hiervoor het vooral van de explicateur moesten hebben.

Film Stingaree ook vertoond door Jean Benner. Dit was een muzikale komedie

Vanaf mei 1918 was het ook toegestaan om te roken tijdens de voorstellingen. Uit de advertenties bleek wel dat de meeste hoofdfilms konden worden ingedeeld onder het hoofdstuk drama. Een andere voorkeur had men voor films waarin helden, boeven en detectives een hoofdrol vervulden.

Oorlogsfilms werden er niet al teveel vertoond. Waarschijnlijk had dit met de in Oosterhout gelegerde soldaten te maken.

Zij zochten immers verstrooiing en vertier.

Leger en Vloot-Holland Neutraal en De Wapens Neer waren films die wel met de oorlog hadden te maken. Het kwam zelden voor dat er een komische film als hoofdfilm werd vertoond.

Cinema Luxor, 1923-1930

In november 1923 zou er een einde komen aan het eerste bioscoop loze tijdperk in Oosterhout. De toenmalige eigenaar van het hotel Koppelpaarden, W. van Riel, verhuurde de grote feestzaal aan de Tilburgse heer Baars die er een bioscoop zou gaan exploiteren onder de naam Cinema Luxor.

In mei 1926 werd het hotel café restaurant Koppelpaarden met tuin en bioscoop aangeboden voor verkoop.

De uit Tilburg afkomstige bioscoopexploitant Wim de Boo kocht het hele complex. Hij bleef echter niet lang eigenaar, want in augustus 1927 deed hij de bioscoop en Koppelpaarden over aan de eveneens uit Tilburg afkomstige Jan Peterse. Deze en later zijn zoon zouden de bioscoop tot aan de sluiting in de jaren zestig exploiteren.

In Oosterhout werden er vanaf 1927 met enige regelmaat ook op een andere locatie dan cinema Luxor filmvoorstellingen gegeven. Deze vonden plaats in het bondsgebouw Sint Joseph aan de Sint Janstraat en hadden vaak een religieus karakter.

Tramremise te Oosterhout. De bomen maakten deel uit van de tuin die behoorde bij hotel De Koppelpaarden.

Oude tuin van de N.K. Harmonie in Tilburg, rond 1900, rechts op de voorgrond de heer Peterse, restaurateur van de Harmonie die later naar Oosterhout is gegaan en wel naar de Koppelpaarden een bioscoop annex restaurant. De man met de pet is Jan van de Put, conciërge van de N. K. Harmonie. Jan is in 1958 gestorven. De mannen in de witte jassen zijn obers.

De Cinema Luxor, in de zaal van hotel Koppelpaarden, kon men via de kleine zaal en het open terrein voor het gebouw bereiken. Meteen na de ingang bevond zich een brede hal waarachter zich de eigenlijke zaal bevond. Rechts was de ingang voor de loge en in het midden was een grotere toegang voor de rest van de zaal. De zaal had een lengte van ruim 20 meter en een breedte van 9 meter.

Links in de zaal bevond zich een buffet en aan het einde van de zaal bevond zich een orkestbak met toneel. De zaal bood waarschijnlijk plaats aan ongeveer 180 tot 215 personen. De derde rang bestond uit ongeveer honderd plaatsen, de tweede-en eerste rang uit ieder vijftig en de loge bood plaats aan ongeveer vijftien man. Als de zaal uitverkocht was werden er wel eens stoelen bijgeplaatst. Dit is dan waarschijnlijk ook de verklaring dat aan de hand van de hoeveelheid verkochte kaartjes de zaal in 1928 soms wel aan 325 mensen plaats moet hebben geboden.

Toen Cinema Luxor in 1923 zijn deuren opende was de zaal niet alleen geschikt om als bioscoop te dienen. In september 1924 werd de zaal verbeterd. In de hele zaal werden theaterstoelen gezet en het filmdoek was naar achteren geplaatst, zodat de tweede rang het gehele filmbeeld kon zien. Van Riel had in 1924 een derde rang aan de zaal toegevoegd.

Na de verkoop van Koppelpaarden in 1926, liet de toenmalige eigenaar Wim de Boo de grote zaal moderniseren en werd er een nieuwe projector geïnstalleerd.

In augustus werd de heer Peterse de nieuwe eigenaar en hij liet in de projector nieuwe Philipslampen plaatsen die een:

‘prachtig scherp gesneden beeld op zo’n doek verkregen, waaraan zelfs de dichtste rookwolk niets meer vermag af te doen’.

De zaal had een sfeer van een ‘warm en behaaglijk knus zitje’. De logeplaatsen hadden tot voor kort te lijden gehad van tocht, maar door het aanbrengen van grote, zware gordijnen en de verplaatsing van de enorme kachel was het nu ook in de achterzaal behaaglijk warm. Op de duurste rangen zouden nog betere en ruimere stoelen worden aangebracht. In 1930 werd de vloer van de loge oplopend gemaakt.

De levende muziek werd in 1930 vervangen door Cinema Weco Muziek Reproductor. Dit was een systeem waarmee men met behulp van platen de meest uiteenlopende film begeleidingsmuziek ten gehore kon brengen. De installatie werd geleverd door firma C.C. Bender uit Breda. De voorstellingen hadden plaats in het weekeinde, op zaterdagavond en zondagmiddag- en avond. Op feestdagen werden er meestal twee avonden aan toegevoegd, al naar gelang de lengte van het desbetreffende feest.

In het zomerseizoen bleven de deuren van Cinema Luxor gesloten tot aan september of november. In juli 1930 begon Peterse met het geven van zomervoorstellingen op zaterdagavond. De bioscoop werd twee keer gesloten: eenmaal door een boycot van NBB en de tweede keer werd de bioscoop door de gemeentelijke overheid gesloten.

In 1926 werd de bioscoopwet aangenomen en twee jaar later werd deze van kracht. Naar aanleiding van de vertoning van de films

De Wolga-Bootman op 26 januari 1929 en Zonsopgang op 16 maart moest Peterse van de gemeente de deuren sluiten, daar deze films niet op de lijst van de Zuidelijke Keuring van goedgekeurde films voorkwamen.

Peterse ging hier tegen in beroep bij de provincie maar dit beroep werd verworpen. Niet alleen de bioscoop werd gesloten maar het hele complex van De Koppelpaarden viel onder dit besluit.

Pas in oktober 1929 kwam het einde van het bioscoopconflict in zicht, toen de NBB voorstelde om filmnakeuring te laten geschieden door de Katholieke Film-Centrale.

Beide partijen gingen akkoord en op 2 december 1919 werd Cinema Luxor onder toezicht van deze centrale gesteld. In 1924 betaalde men voor de loge, eerste en tweede rang respectievelijk 90,65 en 40 cent. In april 1924 zou men hier de derde rang toevoegen en de toegang hiervoor was 25 cent. De prijzen van de voorstellingen werden wel eens verhoogd in verband met de extra kosten die de exploitant voor bepaalde films moest maken, maar dit was eerder een uitzondering, dan een regel. Tijdens de kermis van 1924 verlaagde van Riel de prijs van de loge met tien cent. Bij de vertoning in mei 1927 van de film Amsterdam Bij Nacht waren alleen voor de drie duurste rangen kaart-

jes te krijgen. Dit was in verband met de hoge kosten van de voorstelling.

Twee scènes uit de film Amsterdam bij nacht. Het is een stomme film uit 1924 onder regie van Theo Frenkel sr, Louis en Heintje Davids spelen er in mee

De film was toegankelijk voor personen ouder dan 18 jaar omdat het ging over een ongehuwde vrouw die moeder wordt en omdat er beelden in voorkomen van het kroegnachtlevens.

Vanaf 1928 werden er met enige regelmaat (gemiddeld één keer per maand) kindervoorstellingen gegeven. De prijzen voor de kinderen waren, 55, 38, 25 en 15 cent.

De verschillende exploitanten van Cinema Luxor hadden zo hun eigen aanpak om zich tot het publiek te richten. Net als Jean Benner zagen zij dat de plaatselijke pers het medium was om het publiek te informeren over alle films.

De moraal stond in deze tijd hoog in het vaandel, maar van Riel vond het wel belangrijk om variatie in het aanbod te brengen.

Helaas kon hij niet altijd de serieuzere of 'betere' films vertonen, die ook de niet frequente bioscoopbezoeker moest aantrekken. Hij was zich terdege bewust dat het soms nodig was zich op het algemene publiek te richten:

'Een bioscoopdirectie kan soms ter wille van haar publiek genoodzaakt zijn

de keuze der films te bepalen bij het genre 'sensatie' omdat het doorsnee bioscoop bezoekend publiek nu eenmaal houdt van films, waarin een kogelregen een belangrijke rol speelt, benevens een in meer of minder mate sympathieke cowboy, hollende paarden en een met oogen rollende te ontvoeren jongedame`.

In deze periode waarin de verzuiling krachtiger werd, was het natuurlijk niet vreemd dat Van Riel zich ook weleens speciaal richtte op de katholieke bevolking als het om religieus getinte films ging als *Credo* en *Adore Te*.

Van Riel pakte zijn publiciteit steeds groter aan en opende in september 1924 een reclamehal in de Kerkstraat bij de heer Th. Mertens, in de hoop zo nog meer publiek te trekken.

Kardinaal-Legaat van Rossum wordt door paus Pius XI afgevaardigd naar dit congres en vertrekt met het stoomschip *Batavier 11* via Antwerpen naar Amsterdam. Bij aankomst in IJmuiden wordt de kardinaal door enthousiaste katholieken ingehaald. Na een zegetocht door het Noordzeekanaal gaat men in Amsterdam aan land en stapt in de rijtuigen. Poster is gemaakt door Dorus Hermesen en dateert uit 1924.

Film *de Witte Non* met Helen Hayes en Clark Gable uit 1933.

Een ontsnapte non vindt onderdak bij een oude organist en raakt verliefd op een rijke schilder. Uiteindelijk trouwt de non, na de nodige melodramatische verwickelingen.

Voor de vertoning van *De Witte Non* liet Van Riel zelfs een lichtreclame plaatsen op de markt en had hij in de hal foto-en schilderwerk aangebracht. Van Riel meldde soms het aantal medewerkers aan de film, zoals bij *De Koningin van Sheba*, om de grootsheid van de film te benadrukken.

De Witte Non met Helen Hayes en Clark Gable uit 1933

Koning Salomo wordt verliefd op haar en dat resulteert in een kind. Als de jongen vier jaar oud is, stuurt Sheba hem naar Salomo. De broer van Salomo pleegt een coup om Salomo af te zetten.

Sheba beseft dat haar zoon in gevaar is en trekt met haar leger op om Salomo te hulp te bieden. Film uit 1933.

Peterse benadrukte de sfeer van de bioscoop en het feit dat het publiek in groten getale de weg naar Cinema Luxor wist te vinden:

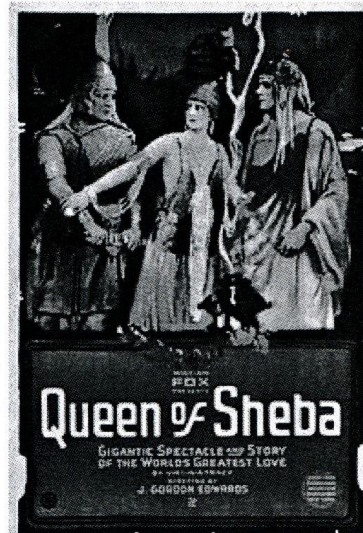
‘Een uitverkocht huis? Neen, zover is het nog niet, maar dat er slechts enkele zitplaatsen over waren is toch reeds het bewijs, dat de trek naar de Koppelpaarden, dank zij gezellig comfort, dank zij uitstekende films met goede muziek en rustige explicatie, weer voor Oosterhout werkelijkheid wordt’.

Het publiek groeide gestaag en Peterse speelde op een goede manier in op het publiek. Hij liet merken dat hij er veel voor over had om de Oosterhoutse bevolking het beste van het beste te willen geven:

‘De heer Peterse heeft om zijn gedane beloften te kunnen vervullen zich zelf naar Amsterdam begeven en is, dank zij groote financiële offers, er in geslaagd voor a.s. Zaterdag, Zondag en Maandag de hand weten te leggen op 2 schitterende hoofdfilms, welke hij op één avond wenscht af te draaien’.

In 1928 werden de kinderen een doelgroep waar steeds meer rekening mee werd gehouden. Vanaf dat jaar werden er immers met regelmaat, één maal per maand, speciale kindervoorstellingen gegeven. De kinderen hadden voorts natuurlijk toegang tot de films die goed-gekeurd waren voor alle leeftijden.

Het publiek kon rustig en aandachtig luisteren, maar wilde zich ook nog weleens roeren tijdens de voorstellingen:

**De koningin van Sheba
doodt haar partner, de
kwaadaardige Armud en
het volk is haar dankbaar
voor deze daad**

‘De lach was niet van de lucht. Men applaudisseerde in vrolijke overvoldaanheid, het schetterde en klaterde, anderen trappelden met de voeten en dat alles overgolfd van gulle blije daverende vrolijkheid. Men heeft oprecht genoten’.

De hoofdfilms werden door een verbeterde techniek steeds langer en de films hadden nu een lengte van zes tot dertien acten. Een acte duurde ongeveer 10 minuten. Een dergelijke voorstelling moet zeker twee uur hebben geduurd.

De voorstelling was steeds opgebouwd uit een bij- en een hoofdprogramma, waarbij er meestal sprake was van een genreverschil tussen beide. Dit bijprogramma werd vooral door komische filmpjes gedomineerd. Voorts werd het journaal een vast onderdeel. Vormden in de beginjaren van de film de interessante natuur-en/of informatieve filmpjes de hoofdmoot van het programma, nu werden deze alleen nog in het bijprogramma vertoond. Een nieuwtje in het bijprogramma was de komst van de tekenfilm, op 31 mei 1924 werden er voor het eerst in Oosterhout enkele geestige tekenfilms vertoond.

In de beginjaren van de jaren twintig was de rol van de explicateur in Oosterhout nog onaangetast, maar tegen de jaren dertig zou hier, door de komst van de geluidsfilm een drastische verandering in komen. Het verduidelijken voor het publiek van de film bestond er ook vaak uit om de tussentitels, die niet altijd in het Nederlands waren, te vertalen. De muziekbegeleiding was voor de voorstelling, naast de explicateur, sfeerbepalend en werd daarom vaak afgestemd op de soort film die er werd vertoond. Bij de vertoning van de religieus getinte film *Credo* werd de muzikale begeleiding verzorgd door de heren Van Bommel en Drohm. Samen met de explicatie en de zang verhoogde dit de stemming. Bij religieus getinte films werd er vaker een beroep gedaan op de zangkwaliteiten van het St. Janskoor. Tot en met 1924 werd de muzikale begeleiding meestal door een strijkje verzorgd, maar voor het seizoen 1925-1926 had Van Riel het accordeontrio van de accordeonvereniging *Crescendo* aangetrokken.

De vertoning van de film *Amsterdam Bij Nacht* (1924) in mei 1927 had de heer de Boo groots aangepakt. Wim de Boo zou zelf de expli-

catie in het Amsterdams dialect uitvoeren en als extra sfeermakers waren er naast de gangbare muzikale begeleiding een draaiorgel en een accordeon te horen. Bij Peterse bestond de muzikale begeleiding meestal uit een piano. Bij de film *De Wolga-Bootman* werd de film begeleid door het Oosterhoutsche Symphonie Orkest.

De films *Oranje Hein* (1925) en *Kee en Janus naar Berlijn* (1924) zouden de laatsten zijn die op een grootse manier met muziek en explicatie zouden worden begeleid. De muziek bestond uit een orgel en een harmonica en de explicatie werd in het plat Jordaans gebracht door actrice Maria Nagel.

Bij de vertoning van *De Drie Muskietiers* werd de Cinema Weco Muziek Reproductor geïntroduceerd die de levende muziek overbodig zou maken. Dit apparaat was de inleiding voor de meest drastische verandering. Het verdwijnen van de explicateur i.v.m. de komst van de geluidsfilm. Oosterhout was op 20 december aan de beurt voor deze kennismaking en wel met een muzikale variétéfilm van één acte: *Jan Farbain Band en een tweeacter van Laurel en Hardy 'Wij Gaan Naar Buiten, Als De Vogeltjes Fluiten'*. Het zou tot 1931 duren voor men in Cinema Luxor hoofdfilms met geluid zou gaan vertonen. De periode van de zwijgende film was vanaf 1931 in Oosterhout definitief voorbij.

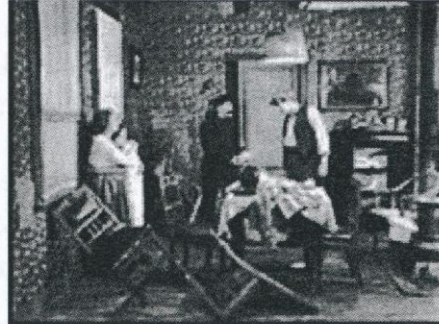
In Cinema Luxor werden ook een redelijk aantal Nederlandse films gedraaid.

De oudste was *Op Hoop Van Zegen* (1918 M. H. Binger).

Vooraf geroemd vanwege het spel van Esther Boer- van Rijk. Deze film kende zelfs twee vertoningen te weten in 1924 en 1930.

In 1928 haalde Peterse *Donker Amsterdam* (1926 Alex Benno) naar cinema Luxor. Een film die geheel door Hollandse artiesten werd gespeeld. De film *De Jantjes* (1922) maakte aan het einde van dat jaar hun opwachting in dit theater.

In 1920 was het de beurt aan *Oranje Hein* en *Kee en Janus Gaan Naar Berlijn* (1922).

Na enkele jaren als koloniaal in Indië te hebben gediend, keert Hein (bijgenaamd Oranje Hein) terug naar zijn huis in Amsterdam. Daar heeft Aal geduldig op hem gewacht en al snel stappen de twee in het huwelijksbootje. Hein pakt zijn oude beroep van schoenmaker weer op en is alom geliefd in de Jordaan, terwijl zijn vrouw bekend komt te staan als mopperkont. Al snel ontstaat er een burenruzie. Regisseur is Alex Benno en de film dateert uit 1925

Foto is uit de film de Jantjes

Mooi Juultje uit Volendam

Eerste foto is uit de film De Jantjes. Schele Manus en Dolle Dries keren terug uit Nederlands-Indië naar hun families en vrienden in de Jordaan. Daar komen ze er achter dat werk moeilijk te vinden is en ook in de liefde ondervinden ze de nodige moeilijkheden. Terwijl Jans en Blonde Greet iets van hun leven proberen te maken, kiezen Manus en Dries de gemakkelijkste weg en tekenen bij voor dienst in het leger in de Oost. Regisseur is Jaap Speyer en de film dateert uit 1934.

De tweede foto is genomen uit de film Mooi Juultje uit Volendam. Juultje is het mooiste meisje van Volendam en de dochter van Barendse, de eerlijke maar strenge waard van café Het Zwarte Paard. Tijdens de kermis komen Sander, de zoon van reder Meesen en zijn vriend Rekveld per motorboot naar Volendam. Film uit 1924 met als regisseur Alex Benno.

Janus Rechtsom, bijgenaamd de Mottige, is een stoere brave zeebonk. Hij doet wat hij moet doen, kijkt soms te diep in het glaasje, maar heeft een hart van goud, dat hij heeft verpand aan zijn buurmeisje Lena Doorn. Lena is wees en brengt veel tijd door met Janus en zijn vader Gijs rechtsom. Regisseur Maurits H. Binger en de film is in 1922 uitgebracht.

Film Mottige Janus

Affiches gemaakt door Charles Verschuuren
(zie ook Ledenblad 2013 nummer 2)

Foto's uit de film *Op Hoop Van Zegen*

Op Hoop Van Zegen. Reder Bos is een rijk man, wiens geweten niet wordt gekweld door het feit dat hij willens en wetens niet zeewaardige vissersboten uit laat varen. Kniertje, een weduwe die haar echtgenoot en twee zoons op zee heeft verloren, werkt als schoonmaakster voor Bos en wordt door zijn dochter Clementine vriendelijk behandeld. Film uit 1918 en geregisseerd door Maurits H. Binger.

Ter gelegenheid van carnaval in 1930 werden *Mooi Juultje Van Volendam* (1925 Alex Benno) en *Bleeke Bet* (1923 Alex Benno) vertoond. In juni van hetzelfde jaar konden de Oosterhouters *Mottige Janus* (1922 M. H. Binger) en *Artiesten-Revue* (1926 Alex Benno) bewonderen.

Over deze films verschenen artikelen die het publiek moesten aansporen om ze te gaan zien, waarschijnlijk heeft de datering van de films hiermee te maken. Ze waren meestal een aantal jaren oud, dus het publiek had misschien al een vermoeden wat deze films zouden gaan brengen.

De film die er mede de oorzaak van was dat Cinema Luxor zijn deuren had moeten sluiten, *De Wolgaman*, zou in maart 1930 nogmaals vertoond worden. De film was dus toch goedgekeurd en waarschijnlijk zonder coupures.

Bleeke Bet uit 1923

In de artikelen probeerde men ook het intelligentere' publiek naar de film te krijgen. Film was in hun ogen immers een verderfelijke vorm van amusement. Vooral Peterse probeerde deze groep in zijn cinema Luxor te krijgen. Hij wilde hen ervan proberen te overtuigen dat film wel degelijk iets met kunst had te maken, dus een respectabele vorm van amusement was net zoals het toneel of het klassieke concert. Naast de berichtgeving over de films verschenen er steeds meer berichten over zaken die met de film en bioscoop hadden te maken. Het bezoek van een filmster, het feit dat Jackie Coogan miljonair was en het afbranden van een bioscoopzaal werden als nieuwswaardig beschouwd.

De film Potemkin mocht niet in Oosterhout worden vertoond. De film zou de geschiedenis geweld aan doen, want de historische feiten waarop de film was gebaseerd werden misbruikt om Potemkin een propagandistisch, revolutionair op-ruiend karakter te geven. Men stoorde zich aan het feit dat deze film voor gewone arbeiders toch geheel onbegrijpelijk was, maar zeker voor de ongeschoolden onder hen wel degelijk gevaarlijk kon zijn. Het meest schandelijke in de film werd vooral het gesol met een crucifix gevonden.

Als reactie op deze film werd in Oosterhout de film De Bloedhond Of Petroski De Volksmänner ver-toond. Deze film werd gezien als tegenhanger van Potemkin en was gemaakt door de Catholic Art Socation. In deze film kwam geen godslastering voor en het wereldprobleem tussen bazen en knechten werd hier tot een goede oplossing gebracht. Wordt vervolgd

**Pantserkruiser Potemkin uit 1925
(Sergei Eisenstein)**

WO II Oosterhout zeventig jaar bevrijd

Nederland Bezet

De inval

Begin 1940 was het Duitse leger sterk genoeg om Frankrijk aan te vallen. Evenals in WO I werd besloten om Frankrijk via België binnen te trekken.

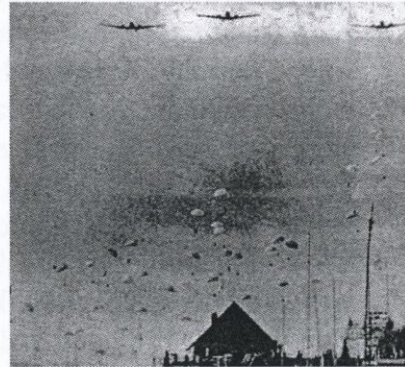
Hitler vond het front via België te smal en werd Nederland ook in zijn plannen betrokken.

Een troepenbeweging, begin mei, van twee Duitse legerkorpsen richting Nederland werd vanuit Berlijn ten stelligste ontkend. Het bericht op 9 mei in, het Amerikaanse blad de 'Associated Press' werd als militaire onzin afgedaan. Engeland zou bericht verspreid hebben om Duitsland in diskrediet te brengen¹.

De dag erna, 10 mei, was de inval wel werkelijkheid. Duitsland had het groots aangepakt.

Niet alleen trokken de legerkorpsen Nederland binnen maar ook werden op verschillende plaatsen, zoals Moerdijk, Dordrecht, Waalhaven bij Rotterdam en Den Haag, parachutisten gedropt. Op diverse locaties werden luchtlandingstroepen afgezet².

De verwarring in Nederland was groot en het Nederlandse leger niet tegen zo'n grote overmacht opgewassen. Toch gaf het leger de strijd niet zomaar op. Op de Grebbergen wist het leger de Duitsers drie dagen tegen te houden. Met de Peel/Raamstelling liep het anders. De spoorbrug bij Gennip, een belangrijk onderdeel van deze verdedigingsketen, werd in

Duitse parachutisten landen in de omgeving van de Moerdijkbruggen

www.historie-sliedrecht.nl, de geschiedenis van Sliedrecht (24), de Tweede oorlog is een feit

telefonische informatie, waarop dan als antwoord een categorische pertinente ontkenning werd gegeven.

De autoriteiten te Berlijn verklaren, dat er van de berichten over een dergelijken inval geen woord waar is. Zij zijn van meening, dat de geruchten een gevolg zijn van de jongste Nederlandsche voorzorgsmaatregelen en van

Bericht in het Nieuwsblad van het Zuiden 9 mei 1940

de nacht van 9 op 10 mei Duitse commando's ingenomen. Om vier uur in de ochtend reed een Duitse pantsertrein, zo tot achter de verdedigingswal. Het Nederlandse leger kon zo in de rug worden aangevallen. Toch weten de Nederlandse soldaten het de Duitsers heel lastig te maken en tot de morgen van 11 mei weerstand te bieden. De verliezen aan manschappen is aan Duitse zijde een veelvoud van het Nederlandse leger³.

Het lukt het Nederlandse leger om, op 10 mei, 140 Duitse vliegtuigen neer te halen⁴. Een van deze vliegtuigen kwam op Den Hout terecht⁵. Nadat de Peel/Raamstelling genomen was trok het Duitse leger westwaarts en kwamen op 12 mei, een half uur nadat alle bruggen waren opgeblazen, in Oosterhout aan. De Duitsers hadden een dag nodig om een noodbrug aan te brengen en trokken toen verder richting Moerdijk⁶.

Als op 14 mei het verzet van het Nederlandse leger, voor 's middags twee uur, nog niet is gebroken dreigen de Duitsers met een bombardement op Rotterdam. De Nederlandse opperbevelhebber bericht te willen onderhandelen. Waarna de Duitsers het ultimatum verlengen tot half vijf. Terwijl de onderhandelaar onderweg is wordt om ±half de stad gebombardeerd. De legerleiding ziet in dat het onmogelijk is om de burgers in het westen te beschermen en besluit de strijd te staken. De capitulatie van Nederland is hiermee een feit⁷. De Koninklijke familie was toen al vanuit IJmuiden vertrokken. Het kabinet volgde een dag later vanuit Rotterdam.

De meningen in het land over dit vertrek en het bestuur overlatend aan een generaal met een onvoldoend bewapend leger waren verdeeld⁸.

In deze eerste dagen hebben duizenden Nederlanders door oorlogsgeweld de dood gevonden. Onder deze slachtoffers vinden we ook inwoners uit de gemeente Oosterhout (zie bijlage 1).

Fransen en Engelsen probeerden in die dagen en Nederland te helpen. Op 10 mei trok de Franse Generaal Giraud met het 7^e Franse leger vanuit België Nederland binnen. Volgens de officiële lezing bereiken ze Breda niet maar ze zijn op 11 mei wel in Dorst gesignaleerd⁹.

In de Schransmanstraat in Den Hout stortte op 14 mei een Engelse bommenwerper neer. Alle bemanningsleden kwamen daarbij om het leven (zie bijlage 1).

Het bestuur

Na de capitulatie gaven de Duitsers de indruk correcte en vriendelijke militairen te zijn. Hun commandant verklaarde bestuurlijk geen veranderingen aan te brengen.

De werkelijkheid was anders, al op 29 mei werd Seyss-Inquart als Rijkscommissaris geïnstalleerd. Hij kreeg deze functie als beloning voor zijn werk bij het onderbrengen van Oostenrijk in het Duitse Rijk. Dezelfde dag werd Friedrich Christiansen benoemd als van het Duitse bezettingsleger¹⁰.

Het parlement (juli 1940), de Provinciale Staten en gemeente raden (sept. 1941) werden ontbonden. Alleen de burgemeesters bleven zolang mogelijk op hun post.

De burgemeester stond voor een groot probleem. Bij verzet tegen de Duitse beslissingen werd hij vervangen door een NSB'er. De meeste bleven aan om de schade voor hun inwoners te beperken. Wanneer in 1943 de Duitsers steeds harder gaan optreden tegen de bevolking houden de meeste burgemeesters het voor gezien¹¹.

De Oosterhoutse burgemeester Ridder van der Schueren stopte in juni 1943 en werd in november opgevolgd door de NSB'er Mertens¹².

De NSB was een in 1931, door Anton Mussert, opgerichte, op nationaalsocialistische principes gestoelde, stichting.

Musserts organisatie is bij de Duitsers niet populair. Hij krijgt na de inval dan ook geen hoge functie in het bestuur,

De Unie probeerde het tij te keren. Om de NSB de wind uit de zeilen te nemen waren ze bereid onder voorwaarden met de bezetter samen te werken.¹³

Eind 1941 wordt de Unie verboden omdat deze toch te Anti Duits was¹⁴.

Vanaf het begin hield men rekening met het einde van de oorlog en werden plannen gemaakt. Het begin van het verzet was het instellen

van een ordedienst. Deze zou bij vertrek van de Duitsers de controle over het bestuur in stad of dorp overnemen¹⁵.

Begin 1941 werd de top van de 'Ordedienst' opgepakt. Een nieuwe organisatie werd opgezet door ritmeester jonkheer Pieter Six¹⁶. Na 'Dolle dinsdag' zou deze organisatie deel uitmaken van de 'Binnenlandse strijdkrachten'.

Het dagelijks leven

Tijdens de inval bleef de straat verlichting uit en mocht er vanuit de huizen geen spatje licht naar buiten schijnen. Deze maatregel bleef geheel de oorlog gehandhaafd. Vervoermiddelen reden met flauw afgeschermd licht.

De controle werd uitgevoerd door de luchtbeschermingsdienst. Voor de controle tijdens de spertijd, van 12 uur 's nachts tot 4 uur 's morgens hadden zij een vergunning 'ausweis' om op straat te komen. Deze dienst bestond meestal uit vrijwilligers. De uitkijkpost was boven op de toeren van de St Jan. Bij bedreigingen uit de lucht werd door sirenes de bevolking gewaarschuwd om een veilig heenkomen te zoeken.

De dag na de capitulatie wordt de berichtgeving in de kranten al aan banden gelegd. Joodse journalisten moeten worden ontslagen.

Alleen de Duitsers welgevallige artikelen mogen nog worden gepubliceerd¹⁷.

Bij de zwemwedstrijden van de Oosterhoutse zwem- en waterpolo-club op 10 augustus 1940 namen Duitse soldaten aan diverse onderdelen deel.

Het artikel geeft de indruk dat verstandhouding tussen de inwoners en bezetting goed is.

De burgemeester laat huis aan huis een circulaire bezorgen met de aanmaning tot voorzichtig gedrag ten opzichte van de bezetters¹⁸.

Vanaf 1 juni werden steeds meer artikelen op rantsoen te verkrijgbaar.

...de Weermacht in
... 0.1 sec. slechts 0.1 sec. ver-
... met Z. & P.C. „O.”
De 5 x 50 met schoolslag estafette werd
wederom door de Duitse Weermacht met
een tijd van 3 m. 47.3 sec., waartegen Z. &
P.C. „O.” een tijd maakte van 3 m. 48.2 sec.
Met een vriendschappelijke polowedstrijd
werd de wedstrijd gesloten en Oosterhout
toonde zich de Z. & P.C. „O.” waardig.

Nieuwe Tilburgsche Courant
13 augustus 1940

In september kwam het vlees en vleeswaren op de bon. Ieder persoon had recht op 4 ons vlees en 1 ons snijwaren per week¹⁹.

De burgemeester stelde toen voor deze artikelen een maximum prijs in.

De Oosterhoutse slagers waren het daar niet mee eens. Een delegatie ging naar Den Haag om advies van de Veehouderij Centrale.

Daarna hebben de slagers contact opgenomen met het hoofd van de distributiedienst voor het vaststellen van behoorlijke winstgevendende prijzen²⁰.

Tijdens de rantsoenering kreeg iedereen een standaard hoeveelheid toegevoegd. Daar deze hoeveelheid niet altijd voldeed aan de behoefte ontstond er een levendige zwarte handel. In de loop van de bezetting zien we dan ook regelmatig veroordelingen voor deze economische vergrijpen.

Nevenstaand een prijs overzicht van enkele artikelen op de zwarte markt²¹.

Iemand uit Oosteind kreeg in september een 2^e hands fiets voor 350 gulden en een pak boter. De waarde van de boter werd op 25 gulden gesteld²².

Aan de rantsoenering kwam pas eind veertiger jaren een eind. De 'Telegraaf' meldde dat per 3 november 1949 het bonnenstelsel zou worden afgeschaft. Voor kaas en vlees en rijst werd dit 6 november. Alleen koffie en brandstoffen bleven nog gerantsoeneerd²³.

Geleidelijk aan wordt het leven onder de bezetters moeilijk en onvriendelijk.

Het leven wordt de joodse bevolking steeds moeilijker gemaakt. Van het verbod op ritueel slachten in augustus 1940 tot het zichtbaar dragen van de gele ster. De protesten van de kerken mocht niet baten²⁴.

Juni 1940	Brood, bloem, koffie, thee, textiel, schoenen
Juli 1940	Grutterswaren, boter, margarine, spijsvetten
Augustus 1940	Zeepp
September 1940	Vlees en vleeswaren
Oktober 1940	Kaas
November 1940	Eieren, koek, gebak, aardewerk, glazen voorwerpen, elektrische artikelen
Januari 1941	Lucifers
April 1941	Melk en aardappelen
Juli 1941	Jam en puree
November 1941	Cacao en cacao-producten
Mei 1942	Tabaksproducten en verstuiperingen
September 1942	Tapiemelk
December 1942	Appelen en zuidvruchten
Mei 1943	Alle surrogaten
Augustus 1943	Groenten en fruit
September 1943	Alle huishoudelijke gebruiksvoorwerpen
Juli 1944	Alle soorten vis

Prijsverzicht van enkele artikelen op de zwarte markt

	1942	1944
Koffie per kg	f 240,-	f 400,-
Eieren per stuk		f 1,-
Fiets	f 450,-	f 1000,-
Fietsband	f 100,-	f 200,-
Spek per kg	f 20,-	f 50,-
Tabak per kg	f 100,-	f 250,-
Vet per kg	f 25,-	f 50,-

Het einde wordt bereikt als zij zich moeten melden om naar Duitsland te worden afgevoerd. De in Oosterhout wonende Ilse Behr werd in de nacht van 1 op 2 augustus 1942 gearresteerd en op 30 september 1942 in Auschwitz vermoord.

Seyss-Inquart kondigde op 28 februari 1941 de verplichte werkstelling af²⁵. Ongeveer 100 man, tussen de 18 en 35 jaar, kwamen om die reden in Duitsland terecht²⁶. Acht personen kwamen niet meer terug (zie bijlage 2).

Naast de al eerder genoemde 'Ordedienst' bestond er in Oosterhout ook de 'LO' een landelijke organisatie voor hulp aan onderduikers²⁷. Deze organisatie zorgde onder andere voor het in veiligheid brengen van de twee leden van een vliegtuig bemanning (zie bijlage 3 Captain Theodore Lehman en lieutenant Nobel K. Gregory).

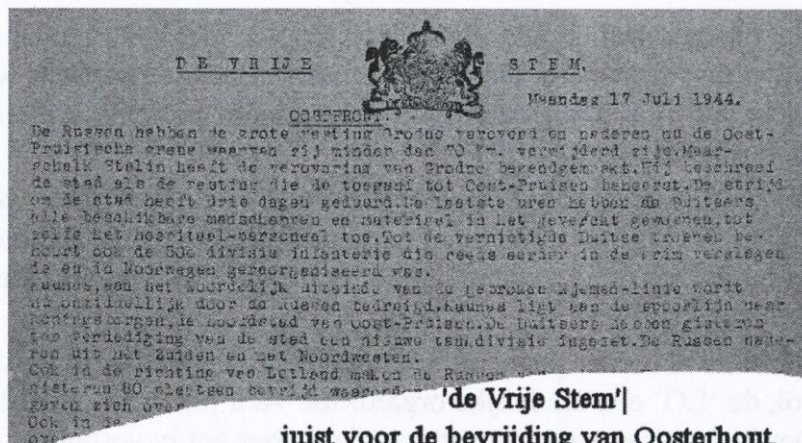
Een andere verzetsgroep was die van Pater Kerssemakers, Deze groep hield zich bezig met het verzamelen van gegevens over het vleveld Gilze-Rijen, hulp aan Joden en gevluchte Franse krijgsgevangenen²⁸. De groep werd in 1942 opgerold en pater Kerssemakers wordt op 7 mei 1943 gefusilleerd (zie bijlage 2).

In 1940 verschenen de eerste illegale kranten. Het communistische blad 'De Waarheid' werd meteen illegaal toen het door de Duitsers verboden werd. Het Parool verscheen voor het eerst op 10 februari 1941. Later, 18 februari 1943, 'Trouw' en 'Ons volk, den Vaderlant gethouwe'.

Deze laatste krant, opgericht door studenten van de Utrechtse universiteit, werd in een oplage van 4 á 5000 exemplaren gedrukt bij de Oosterhoutse drukkerij Vermijs²⁹.

Na de invasie in Normandië verscheen ook het illegale blad 'de Vrije Stem' in Oosterhout.

Half september 1944 ontstond er in Oosterhout enige commotie. Er werd verteld dat de verzetsgroep het advies gegeven had de oproep van het Duitse gezag om werkzaamheden voor de Duitse weermacht te verrichten. In de uitgave van 18 september schrijft het blad dat het juist een oproep was om niet te gaan. Als strafmaatregel sluit Hauptman Friedrich alle winkels en mag niemand dar stad uit.³⁰

**juist voor de bevrijding van Oosterhout,
25 oktober 1944 verscheen de 100e editie**

Op 5 september meld radio Oranje dat Breda bevrijd is. De Duitsers raakten in paniek en gingen massaal op de vlucht. Later blijkt dat minister president Gerbrandy de avond ervoor de tekst voor radio Oranje veranderd heeft. Bij de melding dat Antwerpen bevrijd was moest vermeld worden dat de geallieerden de Nederlands grens naderden. Hij meldde echter dat de grens al overschreden was. Volgens de Bredase journalist Maas zou de verwarring ontstaan omdat een Engelse verkenner bij het opgeven van zijn positie twee keer het woord Breda gebruikte. Hij meldde dat hij op de Bredabaan stond tegenover café Breda³¹

Voor iedereen die het mee gemaakt heeft zal beamen dat de beelden van zondag 17 en maandag 18 september een fantastisch gezicht was. Uren aan een stuk zag je twee dagen lang niets anders dan vliegtuigen met een zweefvliegtuig erachter. Het begin van 'Market Garden'. De dag erna werden alle mannen, tussen 16 en 50 jaar, geronseld om bij het kanaal aan de verdediging van de Duitsers te werken. Ze gingen van huis tot huis. De winst was mager want ieder die ervoor in aanmerking kwam kroop weg³².

De Duitsers probeerden van alles mee te nemen. Jeanette Oomen beschrijft in haar dagboek dat op 4 oktober de koeien massaal bij de boeren worden weggehaald³³.

Worden deze dieren voor oorlogsgeweld beschermd?? — 19 Oct. 1944

Foto André Smits

De bevrijding van Dorst

Op 28 oktober 1944 kreeg de 1e Poolse Pantserdivisie 's morgens de opdracht om vanuit Rijen richting Oosterhout op te rukken. Het doel was om de bruggen over de daar aanwezige kanalen in handen te krijgen en zo snel de Moerdijkbruggen te bereiken.

Om het gevaarlijke bosgebied tussen Oosterhout en Rijen te ontwijken werd besloten om eerst Molenschot in te nemen. Via Lijndonk en Bavel respectievelijk Dorst en Heusdenhout te bevrijden en daarna, via de Oosterhoutse weg, door te stoten naar het Markkanaal.

Rond 8 uur 's avonds werd Dorst zonder al te veel geweld ingenomen in genomen. Een aantal krijgsgevangen Duitsers werden in leegstaande huizen ondergebracht.

Vooraf gegaan door enkele schietende tanks vertrok een groep dragonders te voet via de Rijksweg richting Heusdenhout. De, bij het doorzoeken van de huizen, gevangen genomen Duitsers werden naar Dorst gebracht.

Met de krijgsgevangenen was de afspraak gemaakt zich bij het eerste verzoek zich vrijwil-

Shermantank 1e Poolse pantserdivisie

lig te verzamelen. Toen de Duitsers op zondagmorgen, 29 oktober, vanuit de bossen een tegenaanval begonnen verzamelden de Duitsers zich meteen en wilden zo snel mogelijk afgevoerd worden. Het vechten beu wilden ze niet bevrijd worden.

Door de Duitse tegenaanval kwam Dorst nu wel onder vuur te liggen en duurde het tot 's avonds 7 uur dat het Duitse leger zich definitief in de bossen terug trokken³⁴.

Maandag 1 oktober werden de bossen door de Irenebrigade, gezuiverd. Deze brigade was een, in Engeland, gevormd Nederlands detachement dat met de geallieerden mee vocht³⁵.

De schade, na de strijd, van zondag 29 oktober was groot. De opperwachtmeester, B. Bult, rapporteerde in Dorst 69 en op Steenoven 2 schadegevallen. Hierbij was glasschade niet mee gerekend³⁶.

13 boerderijen werden totaal of gedeeltelijk door brand verwoest, waarvan 2 onder Steenoven.

14 gebouwen werden zeer zwaar beschadigd.

44 gebouwen liepen lichte tot zware beschadigingen op.

Tijdens de bevrijding van Dorst vielen geen burgerslachtoffers. Onder de bevrijders waren helaas 6 doden te betreuren (zie bijlage 4).

De bevrijding van Oosteind

Op 28 oktober 1944 bereikte de 7^e Britse Pantserdivisie de Moer. Door felle tegenstand van de Duitsers werd pas op 29 oktober, tegen de avond, Klein Dongen, Dongenvaart en een gedeelte van 's Gravenmoer veroverd. Bij de eerste verkenning, in de daarop volgende nacht, was de brug over de Donge aan de Provinciale weg nog intact.

Voor de volgende morgen een sterke patrouille de brug veilig wilde stellen werd deze opgeblazen. Na het leggen van een noodbrug konden de Engelsen verder trekken.

Van het opgesplitste tankregiment ging het ene deel, het B eskadron, richting Oosteind. Het andere deel,

Schaarbrug

het A eskadron, ging meteen na de brug linksaf, langs een zuidelijker route, richting Oosterhout.

Het legerdeel richting Oosteind ondervond praktisch geen tegenstand en kon doortrekken richting Oosterhout. Het ging goed tot aan 'Vijfhuizen / Den Horst' waar het onderdeel op hevig Duits verzet stuitte.

Op dit punt bevond zich onder leiding van Nederlandse SS-ers, een Duitse gevechtseenheid met antitankgeschut. Dit geschut wist twee tanks van de geallieerden uit te schakelen. Daar de weg hier smal was werden de hele groep opgehouden. Gelukkig had het A eskadron, langs een zuidelijkere route naar Oosterhout getrokken, de Hoogstraat bereikt. Dit onderdeel wist het Duitse geschut uit te schakelen. De geschutsbemanning werd daarbij gedood.

Drie boerderijen en een café werden in brand gestoken en vele gebouwen hadden veel schade opgelopen. Het Geel huis en twee boerderijen waren zeer zwaar beschadigd³⁷.

Helaas viel tijdens deze actie twee doden te betreuren. Een militair en een inwoner van Oosteind (zie bijlage 5).

De bevrijding van Oosterhout

Nadat de weg was vrij gemaakt trok het B eskadron het centrum van Oosterhout binnen. Het verkenningspeleton van het A eskadron bereikte dit op hetzelfde moment.

Het A eskadron had ter hoogte van de Hoogstraat / Leijsendwarsstraat nog enig tegenstand van de Duitsers ondervonden. Deze aanval kwam vanuit de richting van een in brand staande boerderij. Een burger waarschuwde de Engelsen voor een uitkijkpost in een kerktoeren. Toen deze uitgeschakeld was werden ze ook niet meer beschoten. Oosterhout was nu wel bevrijd maar het was nog niet veilig.

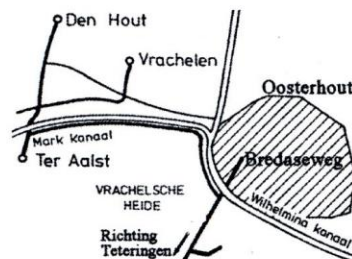
De Duitsers hadden alle bruggen opgeblazen en bestookte nu onder andere vanuit Den Hout het centrum van Oosterhout³⁸.

De eerste vier dagen 30 oktober t/m 2 november vallen er zowel onder de burgers als militairen slachtoffers (zie bijlage 6). Gingen vier boerderijen in vlammen op en werden een aantal gebouwen licht tot zwaar beschadigd.

De Duitsers hadden na hun aftocht, alle bruggen over de Mark, Mark-kanaal en Wilhelmina kanaal, vanaf Geertruidenberg tot Dinteloord opgeblazen.

Het Duitse leger kon zich achter de waterlinie hervatten en nieuwe stellingen betrekken³⁹.

In dit gebied lagen, tot Oosterhouts behorende, Den Hout en Stuivezand (dit laatste werd in 1964 door Made en Drimmelen geannexeerd).

3 november 1944, De slag om het Markkanaal
Jos van Alphen

Bevrijding van Den Hout

Vanuit Dorst vertrokken dezelfde avond, 29 oktober, het Poolse leger over de Rijksweg richting Heusdenhout Driespong in Breda vertrokken. Vanaf daar ging het moeizaam. De kerk aan de Driespong was door de Duitsers opgeblazen en de brokstukken lagen over de weg verspreid. Deze moesten eerst opgeruimd. Dit opruimen van obstakel, vooral bomen en kuilen in de weg, deed zich op heel de Oosterhoutse weg voor. Ter hoogte van het kruispunt, Oosterhoutse weg / Burgemeester Materlaan, zat zelfs een groot gat in de weg wat eerst gedicht moest worden⁴⁰.

Tegen 11 uur in de morgen van 30 oktober werd het Missiehuis (nu zorgcentrum Zuiderhout) bereikt. De bewoners willen naar de bevrijders toe lopen maar deze waarschuwen, gebaren makend, voor mijnen. Na een half uur trokken de Polen richting Oosterhout⁴¹.

Daar de brug over het Wilhelminakanaal was opgeblazen gingen de Polen langs het kanaal naar Ter Aalst.

Hier en de Marksluis / Vrachelen beginnen de Podhalanen (of bergjagers een onderdeel van de 1^e Poolse Pantserdivisie) in de nacht van 2 op 3 november hun aanval.

Deze kwam bij Ter Aalst, anders dan bij Vrachelen, voor de Duitsers onverwacht. Met steun van geallieerde vliegtuigen weten de Poolse strijders de overkant te halen.

Nog dezelfde dag werd Den Hout bevrijd. De bevrijding van Stuivezand kwam een dag later⁴².

Tijdens de bevrijding van Den Hout en Stuivezand vielen van 2 tot en met 4 november onder de bevolking 12 slachtoffers. En 42 militairen lieten bij de strijd het leven.

November '44- mei '45

'Het zuiden van Nederland, onder de grote rivieren, was nu bevrijd. De rest van Nederland moest wachten tot het voorjaar van 1945. Omdat Oosterhout in het schootsveld lag van de strijd tussen de geallieerden en de Duitsers konden er in die periode nog steeds granaten vallen.

Op 4 januari 1945 kwamen drie granaten in Oosterhout terecht waarbij dodelijke slachtoffers waren te betreuren (zie bijlage 8).

Marinus Koesen beschrijft in zijn dagboek dat er nog steeds Duitse soldaten in de bossen rond Dorst. Hij vermeldt dat er op 14 december 1944 nog drie zijn gevangen genomen⁴³

dodelijke slachtoffers waren te betreuren⁴ januari 1945 kwamen drie granaten in Oosterhout terecht waarbij.

Op het eind van de oorlog gooide de Duitsers eerst de V-1 en later de V-2 in de strijd. Deze wapens werden ingezet om de haven van Antwerpen te verwoesten.

Bij de V-1 werd aangedreven door een straalmotor en de V-2 was een raket. Deze werd vooral ingezet voor de grote afstanden zoals Londen en Parijs.

Vanaf 16 december 1944 werd de V-1 naar Antwerpen gelanceerd van een basis in Lettele bij Deventer. Vanaf die datum lag Oosterhout in het schootsveld en kwamen ze soms wel met vier tegelijk overgevlogen⁴⁴.

Het wapen was niet nauwkeurig en kon dan ook eerder neer vallen.

Van dit tuig kwamen er, zover bekend drie in Oosterhout terecht.

Twee exemplaren vielen in Dorst, hier was alleen materiele schade.

De andere viel op 15 februari op de boerderij van Janus Bogers waarbij allen die in huis waren omkwamen (zie bijlage 8).

De Duitsers hadden Nederland in vijf jaar praktisch leeg geroofd.

Onbeperkt geld gedrukt om de uitgaven te betalen. Het gevolg een geweldige inflatie zou het land nog meer in de problemen helpen.

De zwart handelaren hadden enorme winsten gemaakt.

Om beide problemen aan te pakken waren al in het diepste geheim plannen gemaakt om het probleem aan te pakken. Omdat de minister van financiën, Lieftinck, het plan moest uitvoeren gin het als 'het tientje van Lieftinck' de geschiedenis in. Iedereen, groot en klein, konden tien gulden oud geld inleveren tegen tien gulden nieuw geld. In de week van 26 september 1945 tot 2 oktober 1945 moest iedereen met dit bedrag rondkomen. De week er op ontving iedereen voor twee geld in z'n loonzakje. Al het oude geld, behalve de muntstukken, zijn vanaf 26 september ongeldig en konden bij de banken worden ingeleverd. Ook de bank te goeden en andere waardepapieren werden geblokkeerd. Wanneer de herkomst te rechtvaardigen was werd het bezit gedeblokkeerd. Alle andere tegoeden werden verbeurd verklaard. De laatste deblokkering gebeurde in 1952⁴⁵.

Zij die vielen

Bijlage 1

- Piet Carton uit Dorst, 33 jaar oud, werd op 10 mei op de rijksweg bij Molenschot door een Duits vliegtuig beschoten.
- Antoon Damen uit Oosterhout, 35 jaar en in militaire dienst, zijn onderdeel werd nabij Someren in de rug aangevallen. Hij overleed op 12 mei in het Liefdesgesticht in Asten.
- Freddy Hoekstra, oud 32 jaar, werd op 10 mei als militair op patrouille bij Nederweert doodgeschoten.
- Jan Jansen, 27 jaar, kwam op 10-mei op weg naar huis, bij een bombardement ter hoogte van het missiehuis Zuiderhout in Teteringen om het leven.
- Corry van Oosterhout, oud 26 jaar, kwam op 11 mei om bij een bombardement op de Teteringsedijk in Breda toen zij, voor controle, op weg was naar het ziekenhuis.
- Ad Tielemans, oud 30 jaar, werd als militair op 13 mei op de Grebbenlinie door zwaar Duits granaatvuur gedood
- L.J. Ashfield 22 jaar C.D. Crawley 24 jaar
F.W. Mc Kinley 23 jaar F. Preston 20 jaar
Allen waren bemanningsleden van de Engelse Hampden bommenwerper.

Bijlage 2

- Nol van de Donk, 39 jaar, verplicht te werk gesteld in Duitsland kwam om bij een bombardement op Jena.
- Cor van der Made, 30 jaar, wilde niet langer te werk gesteld worden in Duitsland. Werd daarom gearresteerd en in een concentratiekamp geplaatst. Tijdens het transport tussen twee kampen sprong hij uit de trein en verloor daarbij het leven.
- Kees Stultjens, 35 jaar, verplicht te werk gesteld in Duitsland kwam hij 18 april 1942 bij een bombardement om het leven.

- Marechaussee Sytse van der Velde, 23 jaar, werd op 2 mei 1942 in concentratiekamp Sachsenhausen te Oraniënborg wegens deelname aan het verzet gefusilleerd.
- Gradus de Hoogh, 23 jaar, tijdens een bombardement, 11 oktober 1942, op een bouwplaats in de haven te Lorient verongelukt.
- Pater Jacques Kerssemakers, 47 jaar,, lid van de Paulusabdij, werd op 7 mei 1943, wegens deelname aan het verzet, in fort De Bilt gefusilleerd
- Peer Hermans, 61 jaar, op 24 februari 1944 zonder reden op het vliegveld Gilze-Rijen door een Duitse soldaat neer geschoten.
- Kees Hagenaars, 21 jaar, werd in Breda opgepakt en verplicht te werk gesteld in Duitsland en kwam daar op 23 april 1944 door beschieting door vliegtuigen m het leven.
- Frans de Been, 24 jaar overleed 23 mei 1944 bij een bombardement op het station in Roosendaal
- Jan Biemans, 29 jaar, overleed 31 mei 1944 in gevangenschap te Sieburg in Duitsland.
- Piet Bul, 29 jaar, verplicht te werk gesteld in Duitsland, kwam op 24 juni 1944 om bij een bombardement op Bremen.
- Martien van Elderen, 21 jaar, werd door de Duitsers op 20 september 1944 zonder proces aan het Wilhelminakanaal nabij de Eikdijk, neergeschoten.
- Tonia Martens, 15 jaar, op 5 oktober 1944 dodelijk gewond door een bomscherp tijdens een geallieerd bombardement op de Oude Haven van Oosterhout. Zij overleed 8 oktober in het ziekenhuis te Breda.
- Jan Bakx, 27 jaar, werkte in Baarle-Nassau. Op 14 oktober 1944 werd hij, in de schuilkelder, bij zijn vluchtadres in Ulicoten door een Duitse granaat gedood.
- Toon van Meel, 20 jaar, dook onder om niet in Duitsland te moeten gaan werken. Nadat hij was opgepakt overleed hij 6 november 1944 in het concentratiekamp Schwesing in Duitsland aan dysenterie.
- Toon van Dorst, 28 jaar, overleed op 27 november 1944 in het concentratiekamp versen bij Meppen
- Jan van Bijnen, 34 jaar, kwam 30 november 1944 in Apeldoorn om tijdens een vuurgevecht met een Duitse patrouille. Hij was sabotagecommandant van de landelijke Knokploegen (LKP).
- Piet van Rijthoven, 22 jaar, weigerde nog verder en in Duitsland te worden te werk gesteld en dook onder. Na zijn arrestatie op 2 maart 1944 overleed hij op 27 februari 1945 in het concentratiekamp Buchenwald.
- Piet Verkooijen, 21 jaar, werd met nog een aantal Oosterhouters verplicht in de Wouwse Plantage te gaan werken. Na 2 dagen werd hij op transport gesteld naar Duitsland waar hij op 23 mei 1945 in het ziekenhuis van Lunen overleed.
- Guusje van Raaij, 54 jaar, werd wegens verzets activiteiten op 13 oktober 1942 opgepakt en door de Duitse rechtbank tot 2 jaar gevangenschap veroordeeld, Kwam in mei 1945 ziek terug uit Duitsland en overleed daaraan op 1 januari 1954.

**Gedenkplaat bij de fusieer-
plaats concentratiekamp
Sachsenhausen (Oraniënborg)**

Bijlage 3

- Sergeant Harry George Ford, 20 jaar
- Flight officer James William Lynes
- Sergeant Harold Burrow Stokes, 34 jaar
- Sergeant George Clive Wing, 18 jaar
- Engelse Lancaster bommenwerper, met de bommen nog aan boord, neerstortte in de Proostensteeg op den Hout.
- Sergeant Kenneth Bryan Cooke, 21 jaar
- Flight sergeant Francis John Duffy, 23 jaar
- Sergeant James Hill, 30 jaar
- Sergeant John Sykes, 30 jaar
- Sergeant John William Tyreman, 26 jaar
- zij kwamen op 20 december 1942 om toen hun
- Flight sergeant Earl Lloyd Newburg
- Sergeant Roy Muchlow, 28 jaar

- Sergeant Orval Kenneth Glascock, 21 jaar Zij vonden allen de dood toen hun Willington bommenwerper op 27 april 1943 neerstortte in het buurtschap Heikant, tussen Oosterhout en Oostteind. Behalve Cooke hadden de andere bemanningsleden de Canadese nationaliteit.
- Major Charles V. Thorton kwam op 22 februari 1944 om het leven toen twee Amerikaanse Ma-rauder bommenwerpers boven vliegveld Gilze-Rijen elkaar raakten en onbestuurbaar werden. Alle bemanningsleden behalve de major konden zich redden. Captain Theodore Lehman en luitenant Nobel K. Gregory konden met hulp van het Oosterhoutse verzet onderduiken. De overige bemanningsleden werden door de Duitsers gearresteerd.
 - Flight luitenant Walter John Bell, 25 jaar
Sergeant airgunner James Bernard Brenman, 23 jaar Sergeant Thomas Bernard Brookfield,
Flight luitenant David George Evans Warant officer II Fred Oakes, 20 jaar
Sergeant Peter Bramwell Sweetman, 20 jaar Zij kwamen op 21 juli 1944 om het leven toen hun Lancaster bommenwerper te Steelhoven onder Den Hout neerstortte. Alleen de navigator Alan D. Hayden overleefde de crash
 - Sergeant Frank G. Krajacic Luitenant James S. Nix
Luitenant Rob K. Solverson Luitenant Daniël A. Shebeck
Op 19 augustus 1944 werd de Amerikaanse B 17 Bommenwerper na een bombardement op vliegveld Gilze-Rijen aangeschoten. Tijdens de val brak het in stukken. Acht sprongen met de parachute uit het vliegtuig. Frank G. Krajacic werd later dood in de Donge gevonden. De overige vier bemanningsleden lagen tussen de brokstukken.
 - Flight sergeant Peter Ralph Attwood, 22 jaar, 127 squadron Royal Airforce, werd tijdens een mis-sie boven Andel door Duits Afweergeschut geraakt en stortte neer in de bossen op Sters onder Dorst.

Bijlage 4

- Strzelec Leon Galuba gedood op 29 oktober in de Bavelstraat in Dorst tijdens een Duitse tegenaanval.
- Andrzej Gałuszka, kanonnier, 29 jaar, op 29 oktober dodelijk verwond in de Leverstraat, 2 november overleden te Antwerpen.
- Strzelec Józef Kucharski, 34 jaar, maakte deel uit van het 2^e Poolse Artillerie Regiment, overleed 29 oktober tussen Gilze en Dorst.
- Dragon Stefan Kurjanowicz, 21 jaar, van het Poolse 10^e Regiment Dragonders, sneuvelde op 29 oktober op de Rijksweg ten westen van Dorst.
- Kapral Andrzej Molik, 31 jaar, sneuvelde, op 29 oktober, tijdens een Duitse tegenaanval in de Leverstraat.
- Starszy dragone Stanisław Orzerchowski, 34 jaar, van het Poolse 10^e Regiment Dragonders sneuvelde op 29 oktober, op de Rijksweg ten westen van Dorst.

Bijlage 5

- Private Peter Donald Ellis, 21 jaar, van het 1^e Royal Tank Regiment werd tijdens de gevechten rond Vijfhuizen / Den Horst gedood.
- Kees van Dongen, 37 jaar, ging op 30 oktober met twee anderen de polder in om hun paarden op te halen. Bij de beschieting, door achter gebleven Duitsers werd Kees gewond en bloedde dood.

Bijlage 6

- Jan in 't Groen, 55 jaar, werd op 30 oktober, vlak voor de bevrijding, door Duitse militairen in zijn eigen stal doodgeschoten.
- Piet van Baal, 35 jaar, tijdens zijn dienst voor de luchtbescherming op 30 oktober in de Gasstraat door een granaatscherf dodelijk getroffen.
- Janus van Biezen, 36 jaar, werd 30 oktober door een inslaande Duitse granaat dodelijk getroffen toen hij naar de brand bij Willemse stond te kijken.
- Wim Verlaat, 37 jaar, overleed op 1 november in het ziekenhuis. Hij raakte op 30 oktober gewond door een granaatscherf. Deze viel op het huis terwijl hij op de keldertrap zat te vertellen dat hij de bevrijders gezien had.
- Piet de Bruijn, 20 jaar, Jos van Dommelen, 19 jaar Toon van Pelt, 18 jaar,

Zij werden op slag gedood toen op 31 oktober een schuilkelder in de Kruisstraat door een Duitse granaat getroffen werd.

- Janus van Dorst, 64 jaar, overleed op 2 november aan zijn verwondingen, Hij werd op 31 oktober vlak voor zijn huis door een Duitse granaat getroffen.
- Mina Poppelier, 64 jaar, overleed door een Duitse granaat die op 31 oktober haar huis, Zandheuvel 55, trof.
- Toon Roovers, 55 jaar, werd op de Zandheuvel gedood door een Duitse granaat terwijl hij met Janus van Dorst stond te praten. Enkele kinderen raakten gewond.
- Private James MC Clelland, 26 jaar, van het Engelse Regiment 'The Black Watch' door een granaatscherf. Hij passeerde op 31 oktober op zijn motor toevallig het pand Zandheuvel 55 toen dit door een Duitse granaat getroffen werd.
- Pietje Hazenberg, 50 jaar, werd gedood toen op 2 november haar boerderij in de Goorstraat, door de daar aanwezige Duitse munitie de lucht invloog.
- Henk Biemans, 15 jaar, Joop Eekelder, 18 jaar werden 3 november opslag gedood tijdens het spelen met een niet ontploft projectiel.

Bijlage 7

- Willem van Gils, 68 jaar, werd op 2 november gedood door een granaat scherf tijdens de inleidende beschietingen door de Polen bij de bevrijding van Den Hout/
- Willem Diependaal, 57 jaar Rini Ewen, 4 jaar Cato Kerremans-van der Laar, 61 jaar Zij werden tijdens de bevrijding van Den Hout door een voltreffer op de schuilkelder van de fam. Ewen / Kerremans. De moeder van Rini werd hierbij zwaar gewond
- Nardje Kastelijns, 66 jaar, werd op 3 november, bij het verlaten van de schuilkelder, door een granaatscherf in zijn hoofd gedood.
- Mieke van Opstal, 72 jaar, zat bij haar zwager in de schuilkelder in de Achterstraat toen deze op 3 november werd getroffen raakten Mieke en haar zwager zwaar gewond. Zij overleed op 13 november in het ziekenhuis te Tilburg.
- Maria Winden, 27 jaar, ging op 3 november verband halen voor haar zwaar gewonde moeder. Op de terug weg werd zij door een graatscherf getroffen.
- Starszy ulan Henryk Kacperk, 22 jaar, werd op Ter Aalst op 1 november per ongeluk gedood bij het afgaan van een machinegeweer.
- Kapral Zygmunt Anszer, 31 jaar Strzelec Erwin Gidzon, 19 jaar
Starszy strzelec Józef Krawczyk, 32 jaar Kapral Edward Obora, 31 jaar
Strzelec Jan Pytlik, 20 jaar, Zij maakten deel uit van het Poolse bataljon Bergjagers was op 3 november betrokken bij de oversteek van het Markkanaal bij de Teraalsterbrug. Tijdens een Duitse tegenaanval werd hij gedood.
- Strzelec Stanislaw Dmyterko, 25 jaar Strzelec Leon Dobek, 36 jaar
Strzelec Jan Elas, 23 jaar Starszy strzelec Konrad Gajowski, 34 jaar
Strzelec Stefan Piotr Hrychorowicz, 19 jaar Strzelec Kazimierz Jeszke, 23 jaar
Kapitan Edward Judkowiak, 30 jaar Strzelec Albert Koper, 34 jaar
Strzelec Franciszek Lieske, 36 jaar Strzelec dragone Stanislaw Ossowski, 22 jaar
Strzelec Józef Poloczek, 19 jaar Starszy strzelec Michał Prokopczuk, 26 jaar
Strzelec Antoni Skwierawski, 26 jaar Strzelec Jan Stencel, 19 jaar
Kapral Aleksander Trejder, 38 jaar Starszy strzelec Czesław Walkowiak, 25 jaar
Starszy strzelec Leon Walkowiak, 36 jaar Plutonowy Franciszek Wardas, 29 jaar
Starszy strzelec Stanisław Weiss, 22 jaar In ochtend van 3 november begon het Poolse 9^e infanterie bataljon met de oversteek bij de Marksluis onder Vrachelen. Bij de gevechten vielen veel doden en gewonden. Pas op het eind van de middag was het mogelijk een baileybrug te bouwen en konden de Poolse tanks verder trekken.
- Lieutenant John Lawson Richards, werd op 2 november, bij verkenning voor een plaats van een baileybrug over het Markkanaal door Duitsers neergeschoten.
- Sergeant Tormod Bjerum Abrahamsen, 22 jaar, stortte 3 november neer met zijn Spifire bij het verlenen van vuursteun bij de strijd om de Marksluis.

- Genist Feliks Bednarek, 30 jaar, werd op 3 november dodelijk verwond bij het bouwen van de baileybrug over de Marksluis.
- Sapper Joseph Bennett, 28 jaar, sapper Peter Leggard Thackray, 18 jaar
Beide van de Royal Engineers sneuvelden op 3 november bij het bouwen van de Baileybrug over de Marksluis.
- Starszy dragone Józef Myller, 21 jaar, Starszy dragone Wincenty Szromek, 30 jaar
Dragon Stanisław Woźnica, 22 jaar. Zij sneuvelde op 3 november bij de bevrijding van Den Hout.
- Podporucznik Władysław Kłapocz, 24 jaar, sneuvelden op 4 november bij de bevrijding van Den Hout.

Stuivezand

- Piet Oerlemans, 53 jaar, werd 's avonds 3 november getroffen door een scherf van een geallieerde granaat. Deze granaat viel vlak voor de schuilkelder waar hij inzat.
- Anton van der Ven, 40 jaar, werd op 3 november getroffen door een granaatscherf toen hij de schuilkelder verliet om de rolluiken van zijn huis te sluiten.
- Janus van den Diepstraten, 34 jaar, zat op 4 november met zijn gezin in de schuilkelder. Toen bij een beschieting het huis in brand vloog vluchtten ze polder in. Tijdens deze vlucht werd hij door een granaat gedood. Het kind dat hij, met zijn lichaam beschermde, bleef ongedeerd.
- Zuster Felicitas (M.) Legierse, 50 jaar, Zuster Pulcheria (W.) Sparidaens, 69 jaar
Zij raakten op 4 november dodelijk gewond bij het verlaten van de kelder onder de kerk in de hoop in 'den Duin' een betere bescherming te vinden.
- Kapral Franciszek Dłoniak, 24 jaar Kapral Stefan Emiliańczyk, 29 jaar
Starszy strzelec Józef Jaworzak, 32 jaar Strzelec Alfons Plichta, 20 jaar
Strzelec Karol Różycki, 26 jaar Strzelec Kazimierz Szuster, 18 jaar
Zij sneuvelden op 4 november tijdens een gevecht met ingegraven Duitsers in 'de Duin' onder Stuivezand.
- Podporucznik Henryk Działkowski, 27 jaar, bij het verlenen van vuursteun op 4 november in 'de Duin' onder Stuivezand vloog tijdens de gevechten een camouflagenet in brand. Hij klom uit de tank om het net te blussen en werd toen door een Duitse scherpschutter gedood.
- Kapral Stanisław Juraś, 22 jaar, Plutonowy Jan Tarka, 25 jaar
Zij verongelukten op 22 november op Stuivezand toen zij met zijn breccarier op een landmijn reden.

Bijlage 8

- Jantje Jansen, 4 jaar, werd op 14 december 1944 al spelende overreden door een Canadese leger vrachtwagen.
- Koos van Baal, 69 jaar, werd op 4 januari 1945 door een Duitse granaat die naast zijn woning in de Willemstraat viel.
- Kees van Bavel, 37 jaar, werd op 4 januari dodelijk gewond door een Duitse granaat die om 9.30 in de St Vincentiusstraat viel.
- Jo Oomen-Godschalk, 27 jaar, werd op 4 januari 1945 op haar vluchtadres aan de Bredaseweg getroffen door scherven van een Duitse granaat.
- Janus Bogers, 42 jaar Marie Bogers-Peeters, 39 jaar Joke Bogers, 2 maanden
Antoon Bogers, 1 jaar Keesje Bogers, 4 jaar Nellie Bogers, 5jaar
Jos Bogers, 11 jaar Rie van den Heikant, 24 jaar, hulp in de huishouding
Gunner Horace Edward Pearce, 35 jaar, van de Engelse Royal Artillery Zij kwamen alle om het leven toen op 15 februari 1945 een V-1 op de boerderij van Bogers viel.
- Gunner Berti Walter Washington, 28 jaar, van de Engelse Royal Artillery werd op 15 februari, toen een V-1 op de boerderij van Bogers viel.

-
- ¹ <http://kranten.delpher.nl>, Nieuwsblad van het Zuiden, 9 mei 1940.
- ² J. Meulenbelt, De Duitse tijd, de meidagen, J.H. de Bussy Amsterdam 7^e druk, pag. 10.
- ³ www.stichtingsporenvandoorlog.nl
- ⁴ J. W. Rengeling en I. Mug, Volk in verdrukking en verzet, Mubro N.V. drukkerij Dico Amsterdam, pag. 12.
- ⁵ Stan Bol en Kees Kops, Oosterhout in de Tweede Wereldoorlog, pag. 10.
- ⁶ Stan Bol en Kees Kops, Oosterhout in de Tweede Wereldoorlog, pag. 13.
- ⁷ J. W. Rengeling en I. Mug, Volk in verdrukking en verzet, Mubro N.V. drukkerij Dico Amsterdam, pag. 13.
- ⁸ J. Meulenbelt, De Duitse tijd, de meidagen, J.H. de Bussy Amsterdam 7^e druk, pag. 10.
- ⁹ Heemkundekring 'de Heerlijkheid Oosterhout', dagboek Jef Volders, Dorst, augustus 1939- December 1940.
- ¹⁰ J. Meulenbelt, De Duitse tijd, de meidagen, J.H. de Bussy Amsterdam 7^e druk, pag. 17.
- ¹¹ <http://www.geschiedenis24.nl/andere-tijden/afleveringen/2005-2006/Burgemeester-in-oorlogstijd.html>
- ¹² Stan Bol en Kees Kops, Oosterhout in de Tweede Wereldoorlog, pag. 81.
- ¹³ J. Meulenbelt, De Duitse tijd, de meidagen, J.H. de Bussy Amsterdam 7^e druk, pag. 23.
- ¹⁴ www.verzetsmuseum.org/jongeren/nsb/de_unie
- ¹⁵ Heemkunde 'de Heerlijkheid Oosterhout', Adriaan Hoekstra, Mijn oorlogsjaren (Werken voor het Nederlandse verzet, 1939-1945).
- ¹⁶ www.npogeschiedenis.nl/.../De-Bezetting-deel-21-De-Bevrijding
- ¹⁷ www.geschiedenis24.nl/andere-tijden/.../Marcherende-journalisten.html
- ¹⁸ Plaatsingslijst van het archief van de Rooms-Katholieke parochie St. Joannes de Doper te Oosterhout, 1476 – 1990; inventaris nummer 3157, nummer 25.
- ¹⁹ Heemkundekring 'de Heerlijkheid Oosterhout', dagboek Jef Volders, Dorst, augustus 1939- December 1940.
- ²⁰ Nieuwe Tilburgse Courant; 21 oktober 1940.
- ²¹ Heemkundekring 'de Heerlijkheid Oosterhout', Uit het verleden van Den Hout, 1940-1945. Oorlogsbelevissen uit het dagboek van J.W.A. Verhulst.
- ²² Heemkundekring 'de Heerlijkheid Oosterhout', Oosteind 1943-1944, Uit een oorlogsdagboek van Oosteind, schrijver onbekend
- ²³ <http://delpher.nl>; de Telegraaf 3 november 1949.

-
- ²⁴ Drs J.M. Snoek; de Nederlandse kerken en de Joden 140-1945, uitgeverij J.H. Kok kampen 2005, pag. 93.
- ²⁵ <http://www.documentatiegroep40-45.nl>
- ²⁶ Stan Bol en Kees Kops, Oosterhout in de Tweede Wereldoorlog, pag. 35.
- ²⁷ Stan Bol en Kees Kops, Oosterhout in de Tweede Wereldoorlog, pag. 22.
- ²⁸ BN/de Stem, 12 maart 2013
- ²⁹ Drukkerij Louis Vermijs, jubileumboek veertig jarig bestaan.
- ³⁰ Heemkundekring 'de Heerlijkheid Oosterhout', dagboek Eduarde van der Schueren
- ³¹ <http://www.npogeschiedenis.nl/andere-tijden/afleveringen/2004-2005/Dolle-Dinsdag.html>
- ³² Heemkundekring 'de Heerlijkheid Oosterhout', dagboek Piet Willems
- ³³ Heemkundekring 'de Heerlijkheid Oosterhout', Fragmenten uit het dagboek van Jeannette Oomen.
- ³⁴ B. Mincer, Jos van Alphen; heemkundeblad 'de Heerlijkheid Oosterhout' 1981 nummer 1 en 2, pag 196 t/m 201.
- ³⁵ Jos van Alphen; heemkundeblad 'de Heerlijkheid Oosterhout' 1983 nummer 1, pag 324 t/m 334.
- ³⁶ Jos van Alphen; heemkundeblad 'de Heerlijkheid Oosterhout' 2010 nummer 3, pag 12 t/m 15
- ³⁷ Jos van Alphen; heemkundeblad 'de Heerlijkheid Oosterhout' 2009 nummer 3, pag 14 t/m 18.
- ³⁸ Jos van Alphen; heemkundeblad 'de Heerlijkheid Oosterhout' 2009 nummer 3, pag 18 t/m 26.
- ³⁹ Thom Peeters; Eerste Poolse Pantserdivisie in Nederland, uitgeverij Brabantia Nostra Breda, pag. 99.
- ⁴⁰ Thom Peeters; Eerste Poolse Pantserdivisie in Nederland, uitgeverij Brabantia Nostra Breda, pag. 103 en 104.
- ⁴¹ Jan Holman, SVD geschiedenis III, missiehuis Teteringen 90 jaar, pag. 31 en 32.
- ⁴² Thom Peeters; Eerste Poolse Pantserdivisie in Nederland, uitgeverij Brabantia Nostra Breda, pag. 105 en 106.
- ⁴³ Heemkundekring 'de Heerlijkheid Oosterhout', dagboek Marinus Koesen, 14 oktober 1944 t/m 14 december 1945
- ⁴⁴ Heemkundekring 'de Heerlijkheid Oosterhout', dagboek Marinus Koesen, 14 oktober 1944 t/m 14 december 1945, 16 december 1944 en 23 februari 1945
- ⁴⁵ <http://www.npogeschiedenis.nl/andere-tijden/afleveringen/2000-2001/Tientje-van-Lieftinck.html>

Colofon

Heemkundekringen hebben als doel het bevorderen van de belangstelling voor en de kennis van eigen volk en streek, volksgebruiken en de natuur, evenals het stimuleren van het behoud van historische waarden.

De heemkundekring 'De Heerlijkheid Oosterhout' houdt zich bezig met de geschiedenis van Oosterhout en haar kerkdorpen in de breedste zin van het woord. De activiteiten bestaan onder andere uit het verzamelen en vastleggen van historisch materiaal in beeld en op schrift en het presenteren door middel van publicaties, lezingen, tentoonstellingen enz.

Mocht u in het bezit zijn van historisch materiaal over Oosterhout en zijn kerkdorpen, dan willen wij dat graag lenen om te kopiëren of in te scannen, zodat het toegankelijk wordt voor de grote groep van belangstellenden en bewaard wordt voor het nageslacht. Natuurlijk zeggen wij ook geen nee als u het aan ons wilt schenken.

Bestuur:

Voorzitter:	vacant
Secretaris:	vacant
Penningmeester:	Toon Schapendonk
Overige bestuursleden:	Simon Burggraaf Ad van Groesen Martin van Halderen Frans Timmermans

<u>Ereleden:</u>	Jan Broeders Cor Huijben
------------------	-----------------------------

Secretariaat:

	e-mail
<u>Bezoekadres:</u>	op afspraak) Huis voor Erfgoed (achterom Trefpunt Heemkunde Zandheuvel 51 4901 HT Oosterhout tel. 0162 856133
Website:	http://.heemkundeoosterhout.nl
E-mail:	hkoosterhout@gmail.com

Lidmaatschap:

Leden betalen een contributie van € 25,00 per kalenderjaar.

Inwonende gezinsleden betalen een contributie van € 10,00 per kalenderjaar. Per adres wordt slechts één exemplaar van het ledenblad bezorgd/verstuurd.

Het banknummer van Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout is:

NL 71 RABO 0126.3462.24

Aan- en afmeldingen van het lidmaatschap schriftelijk bij het secretariaat.

Het lidmaatschap eindigt na schriftelijke opzegging op 31 december daarop volgend.

Abonnees:

Het is voor personen en instellingen mogelijk een abonnement op het ledenblad te nemen (zonder lidmaatschap). De kosten hiervan bedragen €20,00 per jaar (vier edities). Voor buitenlandse abonnees wordt dit bedrag verhoogd met de verzendkosten.

Redactie ledenblad:

E-mail:

Piet van Beek

medblad.hko@gmail.com

Adverteerders:

Zij, die zich bereid hebben verklaard gedurende tenminste een kalenderjaar (vier edities) een advertentie te plaatsen in het ledenblad.

Voor mogelijkheden en kosten kunt u contact opnemen met de redactie of met het secretariaat.